

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти

На правах рукопису

**КАЛІНЧИК НАТАЛІЯ ІВАНІВНА
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО**

Спеціальність: 012 «Дошкільна освіта»

Освітньо-професійна програма Дошкільна освіта

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
Мельник Ірина Миколаївна
кандидат педагогічних наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти
від _____ 2024 р.
Завідувач кафедри
(в.о.) Гавриш Н.В.

ЛУЦЬК –2024

АНОТАЦІЯ

КАЛІНЧИК.Н.І. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У процесі проведення дослідження виконано аналіз ефективності формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО та запропоновано методичні рекомендації для вдосконалення процесу формування лідерського потенціалу дошкільників, опрацьовано ряд психолого-педагогічної наукової та методичної літератури, узагальнено суть понять: «лідер», «формування лідерських якостей», «спільна діяльність».

Калінчик Н.І. були окреслені особливості й умови формування лідерського потенціалу, вплив лідера на групу та партнерства між лідером і групою дитячих відносин, визначеними способами і сферами впливу на цей процес. Сюди належать, насамперед, сім'я, освітнє середовище, взаємодія з однолітками, тобто ті осередки, де дитина проводить більшість свого часу. Саме тому так важливо формувати лідерські якості в дітей старшого дошкільного віку, які спираються на психологію розвитку, педагогічні моделі, які відповідають когнітивним, соціальним та емоційним етапам розвитку дітей. Розуміючи та підтримуючи унікальні характеристики цього етапу розвитку, викладачі і батьки можуть грати провідну роль у вихованні наступного покоління лідерів.

Проведена магістранткою дослідно-експериментальна робота дала можливість зробити такі узагальнення: досліджуючи риси, поведінку та ситуативні фактори, які сприяють ефективному лідерству, психологи надають цінну інформацію про те, що робить людину лідером. Водночас педагогічні дослідження підкреслюють роль освіти у вихованні цих якостей з раннього віку, готуючи людей до лідерства в різних аспектах життя. Перетин цих сфер пропонує цілісний погляд на лідерство як на особистісний і соціальний процес, підкреслюючи важливість розвитку лідерських якостей. Виховання лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку спирається на психологію розвитку, педагогічні моделі та конкретні стратегії навчання.

Результати дослідження можуть стати у нагоді здобувачам закладів вищої освіти, вихователям, методистам.

Ключові слова: лідерський потенціал, розвиток, лідерські якості, особистість, лідер.

ANNOTATION

KALINCHYK.N.I. FORMATION OF THE LEADERSHIP POTENTIAL OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN

In the process of conducting the research, an analysis of the effectiveness of the formation of the leadership potential of older preschool children in the ZDO was performed and methodical recommendations were proposed for improving the process of formation of the leadership potential of preschoolers, a number of psychological and pedagogical scientific and methodical literature was developed, the essence of the concepts: "leader", "formation of leadership qualities" was summarized, "joint activity".

Kalinchyk N.I. the features and conditions of formation of leadership potential, the influence of the leader on the group and partnerships between the leader and the group of children's relations, determined methods and spheres of influence on this process were outlined. These include, first of all, the family, the educational environment, interaction with peers, that is, those areas where the child spends most of his time. That is why it is so important to form leadership qualities in older preschool children, which are based on developmental psychology, pedagogical models that correspond to the cognitive, social and emotional stages of children's development. By understanding and supporting the unique characteristics of this developmental stage, teachers and parents can play a leading role in nurturing the next generation of leaders.

The research and experimental work conducted by the master's student made it possible to make the following generalizations: by studying the traits, behavior and situational factors that contribute to effective leadership, psychologists provide valuable information about what makes a person a leader. At the same time, pedagogical studies emphasize the role of education in nurturing these qualities from an early age, preparing people for leadership in various aspects of life. The intersection of these areas offers a holistic view of leadership as a personal and social process, emphasizing the importance of developing leadership qualities. Education of leadership qualities in older preschool children is based on developmental psychology, pedagogical models and specific learning strategies.

The results of the research can be useful to applicants of higher education institutions, educators, methodologists.

Key words: leadership potential, development, leadership qualities, personality, leader.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО	7
1.1. Поняття лідерства та лідерських якостей у психолого-педагогічних дослідженнях	7
1.2. Лідерські якості у структурі особистості дитини старшого дошкільного віку	15
1.3. Особливості формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО	33
2.1. Методика і організація дослідження.....	33
2.2. Аналіз ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО.....	42
2.3. Методичні рекомендації з формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО	63
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

У сучасному світі успіх людини тісно пов'язаний з її здатністю ефективно працювати та адаптуватися до обставин, що швидко змінюються. Вказане включає спроможність швидко реагувати на зміни, аналізувати інформацію, передбачати майбутній розвиток подій, приймати обґрунтовані рішення та виконувати їх, співпрацюючи з іншими. Загальновизнано, що соціальну активність та основи лідерських якостей слід починати розвивати в дошкільному дитинстві. Дослідження показують, що цей етап життя має вирішальне значення для закладання фундаменту майбутніх рис особистості, формування ставлення до інших і до себе, а також для розвитку соціальних навичок і основних особистісних якостей.

В умовах швидкого розвитку глобальної динаміки діти старшого дошкільного віку, як і дорослі, потребують певних ключових якостей для досягнення своїх цілей, формування здорової самооцінки та покращення здатності взаємодіяти з іншими. Сюди входять навички, необхідні для того, щоб впливати на інших і відстоювати власну точку зору. Серед найважливіших якостей, які слід розвивати з раннього дитинства, є здатність активно взаємодіяти з суспільством і самостійно та ініціативно вирішувати життєві проблеми. Розвиток лідерських якостей на цьому етапі розширює світогляд дитини, підвищує ефективність її дій та формує майбутню особистість, здатну досягати значних результатів.

Передшкільні роки – критичний період інтенсивного розвитку, коли активно формуються особистісні риси, на які спиратиметься доросла людина. Особливо це стосується лідерських якостей, як-от стійкість, самостійність, дисциплінованість, наполегливість, цілеспрямованість та відповідальність. Перелічені риси дають дітям можливість брати на себе відповідальність за свої дії та поведінку вже в ранньому віці, дозволяючи їм навчитися самостійно орієнтуватися у своєму житті.

Таким чином, виховання лідерських якостей в дітей старшого дошкільного віку є, як ми вважаємо, актуальною педагогічною проблемою.

Питання формування лідерських якостей особистості досліджені в роботах українських і закордонних вчених: І. Андрущук, Д. Алфімов, К. Берд, О. Баніт, Е. Богардус, М. Вебер, В. Врум, Ф. Гальтон, С. Гармаш, О. Гашутіна, І. Грищенко, Н. Гончарук, Р. Ділтс, Е. Дірінг, П. Друкер, Л. Картер, В. Ковальчук, Д. Крюгер, В. Кушнірюк, К. Левін, Р. Лорд, Л. Лук'янова, А. Менегетті, Г. Мігсберг, Дж. Рассел, О. Романовський, Р. Стогділл, С. Сміт, І. Сурай, Ф. Тейлор, Л. Уманський, А. Файоль, Ф. Фідлер, Д. Філліпс, Р. Хаурс, Ф. Хміль, Г. Хоуманс, М. Черкашина, О. Чернишов, В. Ягоднікова та ін.

Питання формування лідерських якостей, що є дуже актуальним для сучасної освіти, в тому числі формування базових якостей особистості у дітей дошкільного віку, з-поміж котрих й ті, які відносимо до лідерських, розглянуто в дослідженнях Г. Беленької, С. Васильєвої, В. Маршицької, С. Нечай, О. Остряньської, О. Полякової, В. Рагозіної, О. Рейпольської, Н. Шкляр. Розвитку і формуванню лідерських якостей в дошкільному віці, присвячена низка досліджень науковців, зокрема таких як: Т. Вежевич, І. Волкова, Н. Гавриш, М. Заброцький, В. Іванова, В. Іноземцева, Р. Козир, М. Мельник, Н. Мельник, А. Мілтош, Т. Сенько, Н. Сергєєва, А. Сіренко, Ю. Чернишенко, А. Чернишов й ін. Трудовому вихованню як засобу розвитку лідерських якостей присвячена робота О. Літченко, тоді як проблеми лідерства у дитячому колективі висвітлено у працях І. Іванової. Розвиток лідерських якостей у вигляді цілісного феномену розглядають у власних роботах Н. Гавриш, О. Безсонова.

Не дивлячись на суттєву кількість досліджень, приурочених проблемам формування лідерського потенціалу у дітей, я вважаю, що не достатньо уваги приділено формуванню лідерських якостей дошкільників у ЗДО засобами активних методів навчання, зокрема, ігрових технологій. Окреслений факт обумовлює актуальність теми нашої роботи.

Мета дослідження: виконати аналіз ефективності формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО та запропонувати методичні рекомендації для вдосконалення процесу формування лідерського потенціалу дошкільників у ЗДО.

Зазначена мета зумовила постановку та вирішення таких **завдань дослідження:**

- розглянути поняття лідерства та лідерських якостей у психолого-педагогічних дослідженнях;
- вивчити лідерські якості у структурі особистості дитини старшого дошкільного віку;
- виявити особливості формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку;
- окреслити методику і організацію дослідження;
- виконати аналіз ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО;
- запропонувати методичні рекомендації із формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО.

Об'єкт дослідження – процес формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – умови ефективного формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти.

Методи дослідження. В ході дослідження з метою розв'язання поставлених завдань застосовано комплекс методів: загально-теоретичні – аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення, порівняння, класифікацію матеріалів фахової літератури із зазначеної проблематики; емпіричні – спостереження за діяльністю дітей, опитування вихователів; методи математичної статистики – задля обробки результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що результати дослідження можуть бути застосовані вихователями у закладах дошкільної освіти в ході здійснення виховних занять із формування лідерських якостей в дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна база дослідження. Базою дослідження обрано Комунальний заклад «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №18

Луцької міської ради», старша група; усього було залучено до участі в експерименті 28 дошкільників і 8 вихователів.

Апробація результатів та публікації здійснювались шляхом публікації тез «Формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти» через участь у XI Всеукраїнській Інтернет – конференції «Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації» м.Луцьк

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО

1.1. Поняття лідерства та лідерських якостей у психолого-педагогічних дослідженнях

Лідерство вже давно є предметом інтересу в різних галузях, особливо в психології та педагогіці. З початку ХХ століття психологічні дослідження лідерства зробили значний внесок у вдосконалення бізнес-організацій, позитивно впливаючи на їхню продуктивність, робоче середовище та соціальну динаміку. Поняття лідерства не обмежується одним визначенням, а розглядається під різними кутами зору, які підкреслюють різні аспекти людської поведінки, впливу та групової динаміки. Таке розмаїття поглядів відображає складність лідерства як явища та підкреслює його значення у формуванні індивідуального та колективного досвіду.

Варто зазначити, що в психолого-педагогічній літературі поняття «лідер» та «лідерство» не були поширеними раніше.

Відповідно до довідникових видань лідер (від англ. «leader», що у дослівному перекладі означає «той, що веде, перший, ведучий; вести, керувати») представляє особистість, котра користується найбільшим авторитетом, впливом у будь-якому колективі [7]; особа, що посідає чільне місце з-поміж інших, подібних [12, с. 124].

Потрібно відзначити, що різноманітні науки мають свій власний погляд на трактування поняття «лідер», що у свою чергу обумовлено специфікою кожної окремої науки. Так, у філософській літературі термін «лідер» розглядається доволі рідко, поверхово та однобічно. Лідером визнається найавторитетніший член організації чи соціальної групи. Особистісний вплив лідера дає йому змогу відігравати провідну роль в різних соціальних, моральних та політичних ситуаціях. У той же час, науковці відзначають, що авторитет лідера має неформальний характер та з'являється стихійно. Економіка та соціологія вбачають в лідері члена групи, котрий користується значним авторитетом, впливом в будь-якому колективі, спроможний очолити

групу; людина, що завдяки власним особистим якостям має великий вплив на членів соціальної групи [25]. Зі сторони політології, лідер окреслюється у вигляді особи, котра очолює політичну партію чи іншу суспільно-політичну організацію [7; 12; 32; 34].

В психолого-педагогічній науці поняття «лідер» розглядається доволі широко: 1) «член групи із найвищим соціальним статусом, відповідно до котрого інші члени групи визнають за ним право ухвалювати рішення у значущих ситуаціях» [26, с. 95]; 2) «член групи із найвищим статусом, за котрим визнається право ухвалювати рішення у ситуаціях, значущих для групи» [32, с. 87]; 3) «член колективу, котрий у важливих ситуаціях спроможний чинити помітний вплив на поведінку членів колективу, виявляти ініціативу у діях, брати на себе відповідальність за діяльність колективу, вести його за собою» [27, с. 97]; 4) «член групи із найвищим соціометричним статусом за яким признається особлива роль в ухваленні рішень та організації спільної діяльності» [29, с. 98]; 5) «людина, що завдяки власним особистим якостям спроможна виявляти ініціативу, має суттєвий вплив на членів соціальної групи» ; 6) «авторитетний член організації або невеликої групи людей, особистісні якості якого надають йому можливість відігравати провідну роль у соціальних ситуаціях та процесах, при ухваленні групових рішень та організації спільної діяльності» [23, с. 152]; 7) «член групи, котрий в значимих ситуаціях спроможний чинити особливий вплив на поведінку інших учасників» [36, с. 312].

Розглянемо думку науковців на трактування поняття «лідер». Як стверджують М. Корнев і А. Коваленко лідер представляє «член групи, котрий спонтанно виконує роль неофіційного керівника за умов певної, специфічної і доволі значущої ситуації через організацію спільної діяльності групи для досягнення спільної мети». С. Гармаш і О. Гашутіна лідером вважають таку «особистість, із якою бажає працювати разом під його керівництвом більша частина членів групи, котра має розвинуті комунікативні навички, вміє ефективно здійснювати вплив на людей, які його оточують для досягнення

спільної мети» [8, с. 42]. Відповідно до твердження В. Ягоднікової, лідер окреслюється у вигляді «члена групи, по відношенню до якого вона визнає перевагу у статусі і якому надає право ухвалювати рішення у вагомих ситуаціях; до того ж, це людина, що здійснює вплив на членів групи завдяки власним особистісним якостям» [38, с. 23].

Із врахуванням представлених вище визначень сформуємо основні ознаки особистості як лідера із психологічної точки зору (рис. 1.1).

Візіонерство	<ul style="list-style-type: none"> ефективні лідери мають чітке і надихаюче бачення. Вони можуть сформулювати переконливе бачення майбутнього, яке мотивує їхню команду прагнути до досконалості.
Мотивація	<ul style="list-style-type: none"> лідери мають здатність надихати і мотивувати свою команду. Вони створюють середовище співпраці, сприяють формуванню почуття спільної мети, заохочують інновації та творчість.
Комунікативні навички	<ul style="list-style-type: none"> мають першорядне значення. Лідери повинні ефективно доносити ідеї, надавати зворотній зв'язок та активно прислухатися до проблем та ідей членів своєї команди
Емоційний інтелект	<ul style="list-style-type: none"> є наріжним каменем ефективного лідерства. Лідери з високим емоційним інтелектом можуть розпізнавати та керувати власними емоціями та емоціями своєї команди, сприяючи емпатії, стійкості та ефективному вирішенню конфліктів
Адаптивність	<ul style="list-style-type: none"> має вирішальне значення для лідерів, щоб орієнтуватися в постійно мінливому бізнес-ландшафті. Вони повинні бути відкритими до нових ідей, готовими до змін і здатними вести свою команду через періоди невизначеності
Вміння вирішувати проблеми	<ul style="list-style-type: none"> лідери вміють вирішувати складні проблеми. Вони вміють аналізувати ситуації, визначати перешкоди та знаходити креативні рішення, часто в процесі спільного прийняття рішень
Доброчесність та етична поведінка	<ul style="list-style-type: none"> лідери повинні демонструвати чесність, прозорість і сильні моральні якості, завойовуючи довіру і повагу своєї команди

Рис. 1.1. Основні лідерські якості особистості

Джерело: складено автором

Аналогічно до поняття «лідер», термін «лідерство» має різні тлумачення. Так, в довідниковій літературі лідерство представляє «становище, обов'язки, діяльність лідера; першість в чому-небудь» [7, с. 489]; «процес психологічного впливу одного індивіда на інших у їх спільній життєдіяльності, котрий здійснюється на базі сприйняття, наслідування, навіювання, розуміння один одного» [25, с. 92].

Відповідно до соціології, в лідерстві вбачається, «з одного боку, соціальні відношення домінування та підкорення в суспільстві, організації, групі, що

ґрунтуються на спроможності лідерів ухвалювати рішення впровадити вплив, а з іншої – функції, котрі виконуються лідерами в групі, плануюча, координуюча та контролююча діяльність, яка здійснюється вищими членами групи». Науковці-політологи (зокрема, С. Кузнєцова, А. Пахарєв, М. Школяр) розглядають лідерство не лише у вигляді набору неординарних якостей та здібностей лідера, але й як особливий вид міжособистісних взаємин. Його вплив виступає передбачуваним та ціленаправленим, характеризується тривалістю часу і динамічністю [22, с.7]. Науковці-менеджери пропонують визначати лідерство як:

1) «спроможність переконувати інших в потребі наполегливо працювати з метою досягнення окреслених результатів» [11, с. 149];

2) «стимуляція, мотивація та надихання людей; сприяння розвитку останніх; формування у них вміння робити виклики перед людьми та допомагати їм, відповідати на них; розробку бачення, котре надихає інших до його досягнення так, щоб організація могла працювати скоординовано та змістовно; формування впевненості у собі» [31, с. 6];

3) «спроможність здійснювати вплив на індивідуумів і групи людей, аби спонукати їх працювати задля досягнення мети» [16, с. 48] .

У психолого-педагогічній довідковій літературі лідерство – це «типова для лідера (керівника) система прийомів впливу на підлеглих»; «1) спроможність здійснювати вплив як на окрему особистість, так і на групу, направляючи зусилля на досягнення цілей організації; [29, с. 51]2) природний соціально-психологічний процес в групі, побудований на впливі особистого авторитету людини на поведінку членів групи» [27, с.95]; соціально-психологічний феномен, який відноситься до динамічних процесів у малій групі; поняття, що характеризує відношення домінування та підкорення в групі. Лідерство виступає результатом дії як об'єктивних факторів (до яких відносяться мета та завдання групи у конкретній ситуації), так й суб'єктивних (до яких належать потреби, інтереси, індивідуально-типологічні особливості

членів групи), до того ж дій лідера як ініціатора та організатора групової діяльності [36].

Термін «лідерство» розглядається в психолого-педагогічній літературі у вигляді соціально-психологічного феномену, який має зв'язок із динамічною взаємодією в малій групі. Лідером називають високоповажну особу, за якою група визнає право приймати важливі рішення у критичних ситуаціях; людину, яка відіграє ключову роль в організації колективної діяльності та формуванні взаємовідносин у групі. Лідерство розуміється як відносини, що характеризуються домінуванням і підпорядкуванням, впливом і керівництвом, а також авторитетом у міжособистісній динаміці групи. Воно передбачає здатність приймати відповідальні рішення, мотивувати інших до досягнення конкретних цілей, визначати цінності групи та спрямовувати послідовників на досягнення результатів. Крім того, лідерство розглядається як процес мобілізації послідовників для досягнення цілей в обраному напрямку і як набір стратегій, що дозволяють вести послідовників до досягнення цих цілей [13, с.78].

Вивчення лідерства з психологічної точки зору набуло популярності на початку ХХ століття. Початкові психологічні дослідження різних типів лідерства проклали шлях до інноваційних ідей у сфері бізнесу, підкресливши потенціал наукового пошуку для стимулювання соціального та економічного прогресу в організаціях. Психологами лідерство окреслюється у вигляді «процесу психологічного впливу одного індивіда на інших у ході їхньої спільної життєдіяльності, що провадиться на базі сприйняття, наслідування, розуміння один одного. Це психологічна характеристика поведінки членів групи, яка ґрунтується на принципах вільного спілкування і добровільного підпорядкування» [15, с. 102]. Вагомим є відзначити, що у цьому випадку вплив носить характер позитивності, ефективності і успішності. Ще один, як ми вважаємо, влучний вислів що стосується сутності досліджуваного поняття: «Лідерство являє собою повне, аутентичне самовираження людини, котра працює на досягнення значущої позитивно впливаючої на перетворення мети.

Проявлення лідерських якостей ґрунтується не на займаній посаді або повноваженнях, а на довірі і взаємовідносинах» [20, с. 11].

Починаючи з 1930-х рр., в психолого-педагогічній науці, в тому числі соціальній психології, вказаному феномену приділялася велика увага. В процесі досліджень були визначені стилі лідерства, а також сформульовані різні теорії лідерства. Найвідомішими із них виступають: теорія рис, теорія лідерських ролей, інтерактивна теорія, ситуаційна теорія і «синтетична» теорія [20, с. 12].

Отже, сфера досліджень лідерства охоплює різні точки зору. З одного боку, організаційна поведінка та індустріальна психологія зосереджуються на негативних аспектах лідерства, таких як агресивна поведінка, токсичні стосунки та булінг. З іншого боку, психологи визначають лідерство як процес мотивації людей до спільної роботи задля досягнення великих цілей, підкреслюючи позитивний, спільний характер ефективного лідерства. Лідерство проявляється по-різному залежно від організаційного контексту, особливо щодо цілей і залучених людей. Наприклад, у сфері управління лідерство передбачає бачення цілей на основі конкретних контекстів і ситуацій. Психологічні дослідження в цій галузі вивчають такі теми, як розвиток індивідуального потенціалу для здійснення змін, формування спільного бачення та управління гетерогенністю в робочих групах.

У психологічних дослідженнях лідерство часто розглядається як соціальний процес, в якому людина впливає на інших для досягнення спільних цілей. Психологи вивчають лідерство, досліджуючи риси, поведінку та ситуативні фактори, які сприяють здатності людини до лідерства. Ранні теорії лідерства, такі як теорія Великої Людини, зосереджувалися на притаманних лідерам рисах, припускаючи, що лідерські якості є вродженими. Однак пізніші підходи, такі як теорія рис, розширили цей погляд, визначивши конкретні риси особистості – такі як екстраверсія, відкритість і сумлінність, – які зазвичай асоціюються з ефективним лідерством.

Поведінкові теорії змістили акцент з вроджених рис на дії, які можна спостерігати, стверджуючи, що лідерству можна навчитися через прийняття

певних моделей поведінки. Вказане призвело до розвитку стилів лідерства, таких як демократичний, автократичний і попустительський, кожен з яких представляє різні підходи до керівництва іншими. Теорії непередбачуваності та ситуаційні теорії зробили подальший внесок у розуміння лідерства, підкресливши важливість контексту, припустивши, що ефективність стилю лідерства залежить від конкретних обставин, в яких він застосовується [41].

Сучасні психологічні дослідження часто інтегрують ці теорії, вивчаючи складну взаємодію між рисами, поведінкою та ситуаційними факторами лідера. Наприклад, теорія трансформаційного лідерства, яка є дуже впливовою сьогодні, підкреслює роль лідерів у надиханні та мотивації послідовників до досягнення більшого, ніж вони спочатку вважали можливим, часто шляхом формування спільного бачення та заохочення особистого розвитку .

У галузі педагогіки лідерство розглядається через призму освіти та розвитку, зосереджуючись на тому, як можна виховувати лідерські якості з раннього віку. Педагогічні дослідження підкреслюють роль освіти у розвитку лідерських навичок, стверджуючи, що ці навички необхідні не лише для ефективного лідерства, але й для особистого та соціального розвитку. Однією з ключових сфер інтересу в педагогічних дослідженнях є виявлення та розвиток лідерських якостей у дітей та підлітків. Дослідники визначили кілька основних лідерських якостей, які можна розвинути за допомогою освітніх практик, зокрема, відповідальність, стійкість, критичне мислення та ефективне спілкування. Перелічені якості вважаються важливими для того, щоб учні могли долати виклики, співпрацювати та проявляти ініціативу в різних аспектах життя.

Педагогічні теорії лідерства часто перетинаються з психологічними теоріями, особливо в розумінні того, як розвиваються лідерські якості. Наприклад, соціокультурна теорія Виготського підкреслює важливість соціальної взаємодії та культурного контексту в розвитку когнітивних і соціальних навичок, включаючи лідерство. Тому освітяни відіграють вирішальну роль у створенні середовища, яке сприяє розвитку лідерських

якостей, наприклад, надаючи можливості для спільного навчання, заохочуючи учнівську автономію та сприяючи розвитку критичного мислення [41].

Більше того, концепція розподіленого лідерства набула популярності в освітньому середовищі. Зазначений підхід розглядає лідерство як колективний процес, де лідерські ролі та обов'язки розподіляються між членами групи чи організації. Ця модель відповідає сучасним поглядам на лідерство як на динамічний процес, що ґрунтується на відносинах, а не як на статичний набір рис чи моделей поведінки. У школах розподілене лідерство можна побачити в практиках, які дають учням можливість брати на себе лідерські ролі, наприклад, керувати груповими проектами, брати участь в управлінні школою або ініціювати громадські роботи.

Перетин психологічних і педагогічних досліджень забезпечує комплексне розуміння лідерства як особистісної якості та соціального процесу. У той час як психологія пропонує розуміння рис і поведінки, які сприяють ефективному лідерству, педагогіка зосереджується на тому, як ці якості можна розвинути за допомогою цілеспрямованих освітніх практик. Такий перетин також підкреслює важливість раннього втручання у розвиток лідерських якостей. Дослідження показують, що основи лідерства закладаються в ранньому дитинстві і продовжують розвиватися в підлітковому віці. Освітні втручання, які сприяють розвитку лідерських якостей, таких як вирішення проблем, прийняття рішень і співпраця, мають вирішальне значення для підготовки людей до виконання лідерських ролей у майбутньому. Крім того, інтеграція психологічних і педагогічних підходів підкреслює важливість адаптивності в лідерстві. У світі, що швидко змінюється, лідери повинні вміти гнучко та креативно реагувати на нові виклики та можливості. Вказане вимагає не лише розвитку лідерських якостей, проте й здатності застосовувати їх у різноманітних і динамічних контекстах.

Вагомим є відмітити, що для колективів та груп різного рівня розвитку оптимальними стилями лідерства, які забезпечують найбільшу ефективність

діяльності, виступають різні стилі лідерства, комбінування та взаємодоповнення останніх [41].

Таким чином, поняття лідерства та розвиток лідерських якостей є широким полем для вивчення як у психологічних, так і в педагогічних дослідженнях. Досліджуючи риси, поведінку та ситуативні фактори, які сприяють ефективному лідерству, психологи надають цінну інформацію про те, що робить людину лідером. Водночас педагогічні дослідження підкреслюють роль освіти у вихованні цих якостей з раннього віку, готуючи людей до лідерства в різних аспектах життя. Перетин цих сфер пропонує цілісний погляд на лідерство як на особистісний і соціальний процес, підкреслюючи важливість раннього і постійного розвитку лідерських якостей. Оскільки світ продовжує змінюватися, здатність до лідерства – чи то у формальній ролі керівника, чи то як активного, залученого члена суспільства – залишається критично важливою навичкою, яку необхідно розвивати як через психологічне розуміння, так і через освітню практику.

1.2. Лідерські якості у структурі особистості дитини старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік, як правило від 5 до 6(7) років, є критичним періодом у розвитку дитини. На цьому етапі діти зазнають значного когнітивного, соціального та емоційного зростання, закладаючи фундамент своєї майбутньої особистості.

Одним із ключових аспектів цього розвитку виступає поява та розвиток лідерських якостей, які відіграють вирішальну роль у формуванні здатності дитини взаємодіяти з іншими, вирішувати проблеми та проявляти ініціативу. Розуміння ролі лідерських якостей у структурі особистості дитини старшого дошкільного віку є вкрай важливим для педагогів, батьків, а також вихователів, які прагнуть підтримувати здоровий розвиток дитини.

Суть поняття «лідерські якості» пояснюється вченими по-різному. Як стверджує В. Ягоднікова, «якості особистості лідера – соціально-психологічні

та індивідуально-особистісні особливості людини, що в комплексі забезпечують успішність його роботи із управління колективом» [38, с. 36]. До того ж В. Ягоднікова дає визначення поняттю «якості особистості» – «це стійкі характеристики особливостей поведінки індивіда, котрі мають значення для його соціального оточення» [38, с. 35]. Вчені притримуються думки, що лідерські якості представляють «сукупність рис, властивостей, що у свою чергу дозволяє члену дитячого колективу виділятися у певній справі і приймати відповідальні рішення увагомим для групи ситуаціях» [35]. Лідерські якості особистості виступають «узагальненими властивостями лідера створювати нове бачення рішення проблеми, успішно здійснювати вплив на послідовників у напрямі досягнення групою чи організацією цілей».

Згідно з О. Д. Літінченко, у колективній художньо-творчій діяльності лідерські якості дитини віддзеркалюються: «у вмінні організувати спільну діяльність в команді з метою досягнення визначеної мети, оцінювати власні можливості, застосовувати набуті раніше знання, розподіляти обов'язки, усвідомлювати власну відповідальність в команді, оцінювати результат, вирішувати конфліктні ситуації, доводити справу до кінця тощо» [17, с. 77].

Проведений аналіз науково-теоретичних джерел свідчить про те, що в психолого-педагогічній науці створено міцне теоретико-концептуальне підґрунтя, розроблено ключові принципи та підходи до вивчення процесу виховання лідерських якостей. Чимало науковців підкреслюють вирішальну роль психофізіологічних особливостей людини (таких як здібності та сприятливі спадкові фактори) та особистісних характеристик (включаючи інтелектуальні, психологічні та вольові якості) у формуванні лідерського потенціалу, який, у свою чергу, сприяє позитивному особистісному зростанню [14, с. 119].

Особливу увагу дослідники приділяють вивченню лідерських якостей, вважаючи їх найважливішим компонентом лідерського потенціалу особистості. Ці лідерські якості поділяють на кілька груп:

1) загальні якості, до яких відносять практичне мислення, комунікабельність, колективізм, організаторські здібності, працьовитість, силу волі, здоровий спосіб життя, стійкість у стресових ситуаціях (Р. Сопівник, Н. Семченко, О. Тід);

2) власне лідерські якості, такі як харизма, креативність, сміливість, ініціативність, емпатія, моральність (Р. В. Сопівник, Н. Семченко);

3) специфічні якості, пов'язані з конкретними сферами (Р. Сопівник, Д. Големан, В. Бенніс);

4) соціально-психологічні якості, серед яких уміння формувати міжособистісні зв'язки, сприяти створенню позитивної атмосфери, використовувати індивідуальний підхід, виявляти вимогливість, аналітичність, самоаналіз, людяність (Н. Семченко, В. Бенніс);

5) соціально-комунікативні якості, такі як ефективна комунікація, відстоювання особистих і командних інтересів, доброзичливість, тактовність, чесність, принциповість, відповідальність, сильна постановка голосу тощо (О.Тід);

6) мотиваційні якості, зокрема впевненість у собі, прагнення до самоствердження та самореалізації, цілеспрямованість (В. Бенніс);

7) інтелектуальні якості – аналітичне мислення (Д. Големан) [19; 30; 39].

Дослідники поділяють якості особистості на різні класи або види: одні стосуються соціальної взаємодії, інші – адаптивних реакцій, треті – темпераменту, четверті – цінностей, здібностей та інтересів. Ці якості можуть відрізнятися за ступенем вираженості. Певні риси легко помітні, деякі можна кількісно виміряти, а інші вважаються «поверхневими». За Р. Кеттелом, «поверхневі» якості – це ті, які можна спостерігати в кластерах характеристик індивіда. Натомість, якості, протилежні цим «поверхневим», називаються «глибинними» чи «прихованими». Кеттел пояснює, що, на відміну від базових особистісних якостей, які керують «поверхневими» проявами, глибинні якості є менш помітними і більш фундаментальними [42].

Н. Сушик класифікує лідерські якості на такі групи:

«1) інтелектуально-креативні якості (критичне мислення, послідовність, швидкість, точність, гнучкість, продуктивність, компетентність і ерудиція);

2) морально-вольові якості (дисциплінованість, чесність, честолюбність, принциповість, сумлінність, сміливість, порядність, оптимізм, наполегливість, самокритичність, впевненість в собі, рішучість та людяність);

3) організаторсько-ділові якості (організованість, активність, активність, заповзятливість, об'єктивність, дієвість, справедливість, доброзичливість, енергійність, діловитість, переконливість тощо);

4) емоційно-комунікативні якості (ініціативність, спостережливість, комунікабельність, товариськість, емпатія, експресивність, репрезентативність)» [33, с. 113].

Водночас, дослідники не змогли виокремити чіткі риси, які б універсально визначали лідера. Успіх розвитку особистості як лідера залежить від її здатності проявляти необхідні якості, зокрема навички та вміння, у відповідних контекстах.

Науковці визнають подвійну природу лідерства як стану та процесу. Якщо розглядати лідерство як стан, то воно характеризується поєднанням рис (моделей поведінки та особистісних якостей), які підвищують ефективність досягнення цілей.

В. Лугова та О. Єрмоленко підкреслюють діяльну природу лідерського потенціалу, описуючи його як здатність фахівця чітко визначати бажані результати, передбачати можливості, будувати відносини співпраці та адаптуватися до нових методів навчання [18, с. 66].

У сучасних дослідженнях все більше уваги приділяється не лише особистості лідера, але й впливу лідера на групу та динамічному партнерству між лідером і групою. Згідно з В. В. Івановою лідерський потенціал представляє «системну єдність природних та набутих характеристик особистості, котра зумовлена віковим періодом, що дає змогу виявляти оптимальну ступінь активності у життєдіяльності колективу та сприяє успішному самовираженню та самореалізації особистості на цьому віковому

етапі» [13, с. 80]. О. К. Безсонова визначає «лідерський потенціал дошкільника» у вигляді «сукупності соціально-психологічних характеристик особистості (можливостей, потреб, засобів, ціннісного ставлення), котрі забезпечують ефективний вплив на послідовників задля досягнення спільних цілей на етапі дошкільного дитинства» [5, с. 80].

Ефективність поведінки лідера знаходиться в залежності від ступеня розвитку лідерського потенціалу. Рівень лідерського потенціалу дошкільника, відповідно до думки О. К. Безсонової, зі свого боку, окреслюється ступенем розвитку як індивідуального (здібності, особистісні риси, цінності, потреби, якості), так й універсального (досвід, уміння, навички, стилі лідерства, мотиви, самоаналіз, рефлексія) компонентів. Індивідуальний компонент еволюціонує в особистісний, а універсальний переходить в соціальний і креативно-діяльнісний компоненти [5, с. 80].

На базі узагальнення підходів до компонентів лідерського потенціалу особистості, задля подальшого обґрунтування критеріального апарату О.К.Безсоновою було розроблено структуру лідерського потенціалу особистості дошкільника, відповідно до котрої він містить три взаємопов'язані компоненти (рис. 1.2).

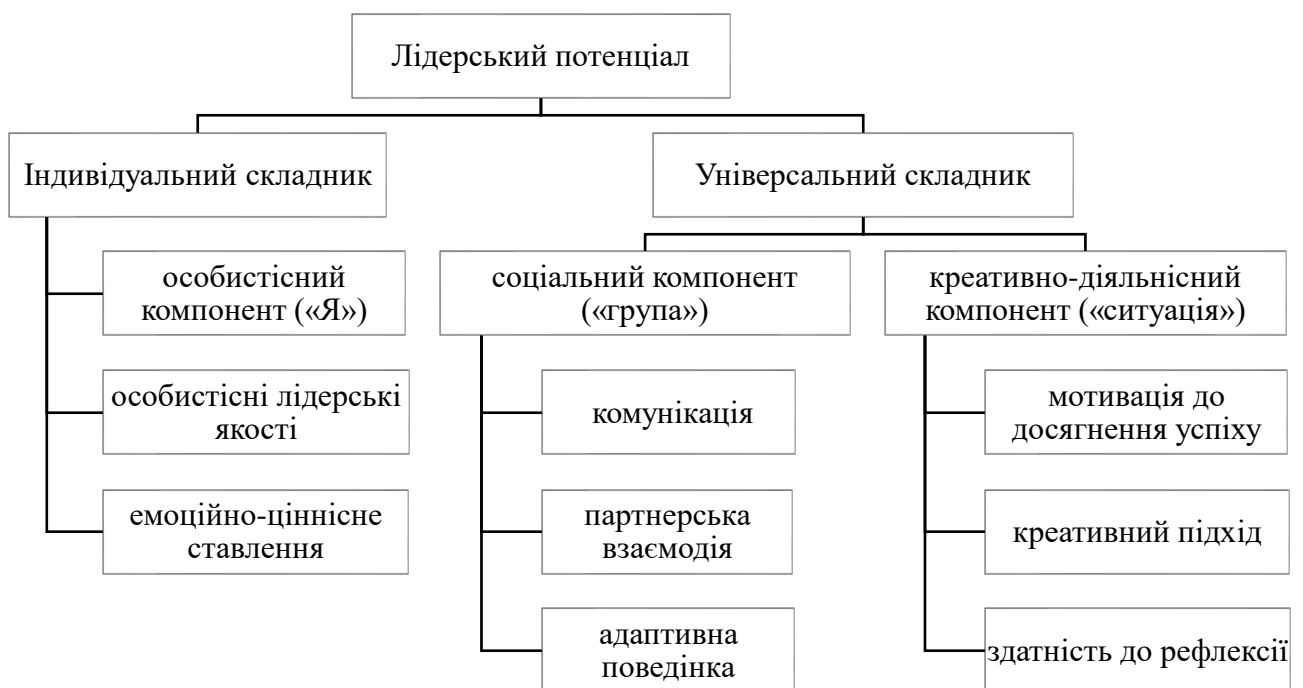

Рис. 1.2. Компонентна структура лідерського потенціалу дошкільника

Джерело: [5, с. 81]

Охарактеризуємо кожен із компонентів більш детально:

- особистісний компонент характеризується розумінням індивідом наявності лідерського потенціалу і можливостей використання останнього в спільній груповій діяльності;
- соціальний компонент пояснюється прагненням застосовувати лідерський потенціал на користь групи;
- креативно-діяльнісний компонент розглядається у вигляді технологічного блоку лідерського потенціалу і виступає виявом готовності до його практичного застосування в конкретних ситуаціях взаємодії [5, с. 82].

Дослідження вказують, що за сучасною оцінкою цінних якостей особистості – лідерські якості відносяться до суспільно-корисних і належать до переліку затребуваних якостей людини ХХІ століття. Відтак, викладачі та батьки дедалі більше уваги звертають на їх розвиток. З-поміж завдань Базового компонента дошкільної освіти нашої країни виступає формування таких лідерських якостей як: креативність, активність, партнерська взаємодія, спостережливість, працелюбність, ініціативність, відповідальність, самостійність. Такі завдання реалізуються у різних розділах програми «Дитина», в тому числі у розділі «Екопростір розвитку дитини. Соціальний світ: хто поруч зі мною» [4], конкретизацію завдання з розвитку лідерського потенціалу дітей віднаходимо в методичних рекомендаціях до програми [10].

Згідно із розглянутими визначеннями, лідерські якості представляють сукупність властивостей особистості, котрі дають їй змогу посідати лідерську позицію в групі. В людині якості не є ізольованими, а знаходяться у взаємозв'язку.

Лідерські якості, хоча вони часто асоціюються з дорослими або старшими дітьми, починають проявлятися в ранньому дитинстві. Ці якості полягають не лише в тому, щоб керувати іншими, а охоплюють ширший спектр навичок і моделей поведінки, які дозволяють дитині позитивно впливати на своє оточення. Лідерські якості, такі як відповідальність, незалежність, вміння

вирішувати проблеми та ефективна комунікація, є невід'ємною частиною здатності дитини орієнтуватися в соціальних ситуаціях, приймати рішення та взаємодіяти з однолітками і дорослими.

У контексті дітей старшого дошкільного віку лідерські якості сприяють їхній готовності до формальної освіти та здатності адаптуватися до нових викликів. Діти, які демонструють лідерські якості, часто є більш впевненими в собі, краще вміють керувати своїми емоціями та більш вправні у співпраці з іншими. Ці риси не лише підтримують академічний успіх, але й сприяють соціальному та емоційному благополуччю.

Ключові лідерські якості, котрі є в особливості важливими в структурі особистості дитини старшого дошкільного віку, наведемо нижче на рис. 1.3.

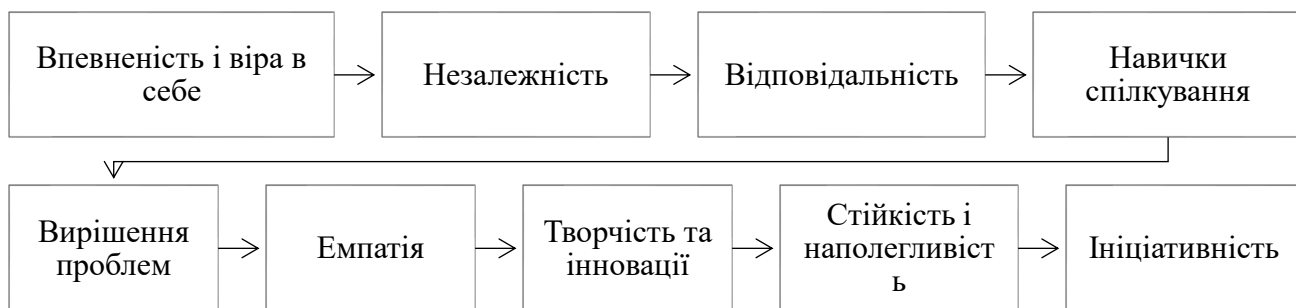

Рис. 1.3. Провідні лідерські якості у структурі особистості дитини старшого дошкільного віку

Джерело: побудовано автором за даними [40].

Старші дошкільники, які виявляють лідерський потенціал, часто демонструють сильне почуття впевненості та віри в себе. Їм комфортно проявляти ініціативу, ділитися своїми ідеями та приймати нові виклики. Виховання цієї якості передбачає створення сприятливого середовища, де дітей заохочують до зваженого ризику, висловлення власної думки та сприйняття помилок як можливостей для навчання.

Коли діти наближаються до шкільного віку, вони починають проявляти більшу незалежність у своїх думках і діях. Ця незалежність є важливою лідерською якістю, оскільки дозволяє дітям приймати рішення, вирішувати

проблеми та проявляти ініціативу без постійного нагляду з боку дорослих. Незалежні діти більш схильні досліджувати нові ідеї, брати на себе відповідальність і наполегливо долати труднощі.

Відповідальність за свої дії та поведінку є важливою лідерською якістю. Діти старшого дошкільного віку починають розуміти наслідки своїх дій і вчать брати на себе відповідальність за свій вибір. Це почуття відповідальності поширюється на такі завдання, як допомога по господарству, дотримання правил і догляд за особистими речами. Діти, у яких розвинене сильне почуття відповідальності, краще підготовлені до того, щоб показувати приклад і робити позитивний внесок у групову діяльність.

Ефективна комунікація є наріжним каменем лідерства. У старшому дошкільному віці діти швидко розвивають свої мовні навички та вчать чітко висловлювати свої думки, почуття та ідеї. Хороші комунікатори вміють формулювати свої потреби, слухати інших та ефективно співпрацювати в групі. Зазначені навички мають вирішальне значення для вирішення конфліктів, побудови стосунків і керівництва взаємодією з однолітками. Вирішення проблем – ще одна важлива лідерська якість, яка починає формуватися в ранньому дитинстві. Діти старшого дошкільного віку все більше здатні критично мислити, оцінювати варіанти та приймати рішення. Заохочення до вирішення проблем допомагає дітям розвивати стійкість, креативність і здатність орієнтуватися в складних ситуаціях – навички, які є життєво важливими для ефективного лідерства [40].

Емпатія, або здатність розуміти і розділяти почуття інших, є фундаментальною лідерською якістю, яка сприяє співпраці та соціальній гармонії. Діти старшого дошкільного віку, які розвивають емпатію, більш схильні до інклюзивності, підтримки та чутливості до потреб своїх однолітків. Ця якість покращує їхню здатність працювати в команді та керувати зі співчуттям і розумінням.

Лідерство часто йде пліч-о-пліч з творчістю. Старші дошкільники, які виявляють лідерські якості, схильні мислити нестандартно і підходити до

завдань чи проблем з унікальною перспективою. Вони допитливі, творчо мислять і прагнуть досліджувати нові ідеї. Створення середовища, яке заохочує до вільних ігор, надає доступ до різноманітних творчих матеріалів і заохочує до експериментів, може сприяти розвитку цих лідерських якостей.

Лідери часто стикаються з викликами та невдачами. Старші дошкільники з лідерськими якостями демонструють стійкість перед обличчям труднощів. Вони не здаються, коли завдання стають складними, і залишаються вмотивованими до пошуку рішень. Заохочуючи дітей розглядати виклики як можливості для зростання, хвалячи їхні зусилля, а не зосереджуючись лише на результатах, і створюючи сприятливе середовище, можна виховувати в них стійкість і лідерське мислення.

Ініціативність передбачає здатність розпізнавати можливості та діяти без сторонньої допомоги. Діти старшого дошкільного віку, які проявляють ініціативу, частіше беруть на себе лідерські ролі в іграх, пропонують нові види діяльності, а також беруть участь у творчому вирішенні проблем. Ініціативність тісно пов'язана з упевненістю та самоефективністю, оскільки діти, які вірять у свої здібності, з більшою ймовірністю зроблять крок уперед і стануть лідерами.

Таким чином, можемо узагальнити, що лідерські якості є невід'ємною частиною структури особистості дитини старшого дошкільного віку. Коли діти переходять від раннього дитинства до формального шкільного навчання, розвиток незалежності, відповідальності, комунікації, вирішення проблем, емпатії та ініціативи відіграє вирішальну роль у їхньому загальному зростанні. Розуміючи важливість цих якостей та активно розвиваючи їх, педагоги та вихователі можуть допомогти дітям стати впевненими, здібними та співчутливими лідерами як у своєму безпосередньому оточенні, так і в їхніх майбутніх починаннях.

1.3. Особливості формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку

Формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку є

важливим аспектом розвитку дітей дошкільного віку, який привертає все більше уваги в психолого-педагогічних дослідженнях. На цьому етапі життя діти починають демонструвати поведінку та риси, які можна розвивати для формування лідерських якостей. Розуміння унікальних особливостей цієї вікової групи та факторів, що впливають на розвиток лідерства, є важливим для педагогів і батьків, які прагнуть виховати майбутніх лідерів.

Дослідження підкреслюють, що старший дошкільний вік, який зазвичай охоплює 5-6 (7) років, є часом значного когнітивного, емоційного та соціального зростання. У цей період діти починають розвивати більш чітке відчуття власного «Я» і починають більш змістовно взаємодіяти зі своїми однолітками. Така взаємодія створює сприятливе підґрунтя задля формування лідерських якостей, таких як ініціативність, здатність приймати рішення, а також впливати на інших.

Ранній розвиток лідерських якостей має вирішальне значення, оскільки він закладає фундамент для майбутньої соціальної компетентності, впевненості в собі та здатності працювати в команді. Діти, які виявляють лідерський потенціал на цьому етапі, часто краще підготовлені до подолання викликів, адаптації до нових ситуацій та підтримання позитивних стосунків під час навчання у закладі дошкільної освіти та за його межами.

Методологічною основою виховання лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку є також конкретні педагогічні моделі, які сприяють активному, орієнтованому на дитину навчанню, що включають конструктивістський підхід, навчання у співпраці, соціально-емоційне навчання (СЕН), ігрове навчання, навчання через досвід, ціннісне навчання, проектно-орієнтоване навчання, наставництво та моделювання. Зазначені моделі підкреслюють важливість навчання на основі досвіду, співпраці та розвитку соціальних і емоційних навичок.

Конструктивістський підхід, заснований на ідеях Піаже і Виготського, заохочує дітей формувати своє розуміння лідерства через активне залучення і дослідження. Цей підхід передбачає надання дітям можливості керувати

діяльністю, приймати рішення та рефлексувати над своїм досвідом, тим самим сприяючи розвитку лідерських якостей. Моделі навчання у співпраці зосереджені на взаємодії з однолітками як засобі розвитку лідерських якостей. Групова діяльність, спільні ігри та наставництво однолітків дозволяють дітям практикувати лідерські ролі у сприятливому середовищі. Завдяки такій взаємодії діти вчаться домовлятися, залагоджувати конфлікти та працювати задля досягнення спільних цілей, що є надзвичайно важливими для розвитку лідерських якостей.

Соціально-емоційне навчання є наріжним каменем лідерської освіти, зосереджуючись на розвитку самосвідомості, самоменеджменту, соціальної обізнаності, навичок взаємин та відповідального прийняття рішень. Основи соціально-емоційного навчання необхідні для того, щоб навчити дітей керувати емоціями, ставити позитивні цілі та проявляти емпатію до інших. Інтеграція СЕН у навчальну програму допомагає дітям розвивати емоційний інтелект, необхідний для ефективного лідерства. Це включає такі навички, як саморегуляція, емпатія та відповідальне прийняття рішень, які є невід'ємною частиною лідерства. Такі навички необхідні для ефективного лідерства, виховання співчутливої та інклюзивної поведінки. Програми СЕН часто включають такі види діяльності, як рольові ігри, емоційні перевірки та групові дискусії, щоб підвищити соціальний та емоційний інтелект дітей .

Гра є фундаментальним аспектом освіти дітей раннього віку, і вона слугує критично важливою методологією для навчання лідерських якостей. Через структуровані та неструктуровані ігри старші дошкільники розвивають такі важливі навички, як творчість, вирішення проблем, співпраця та спілкування. Ігрове навчання заохочує дітей досліджувати, експериментувати та робити відкриття, розвиваючи їхню допитливість та уяву. Воно забезпечує безпечне середовище, в якому вони можуть брати на себе лідерські ролі, приймати рішення та вчитися на власному досвіді [3].

Експериментальне навчання, або навчання через практику, є потужною методологією для розвитку лідерських якостей. Завдяки практичному досвіду

та застосуванню в реальному світі старші дошкільнята отримують практичні навички лідерства. Цей підхід передбачає надання дітям можливості брати на себе лідерські ролі, працювати в команді та брати участь у сценаріях розв'язання проблем. Експериментальне навчання дозволяє їм застосовувати абстрактні концепції до конкретних ситуацій, сприяючи глибшому розумінню лідерства та його впливу.

Прищеплення позитивних цінностей та етичних засад має важливе значення для розвитку лідерства. Старших дошкільнят навчають основним цінностям, таким як чесність, доброчесність, повага, відповідальність і справедливість. Перелічені цінності формують моральний компас, який спрямовує їхній лідерський шлях. Ціннісне виховання можна інтегрувати в різні предмети та види діяльності, заохочуючи дітей рефлексувати над своїми вчинками, враховувати вплив своїх рішень і розуміти важливість етичного лідерства [43].

Проектно-орієнтоване навчання – це методологія, яка розвиває лідерські якості, ставлячи перед дітьми складні питання, проблеми чи виклики. Завдяки проектно-орієнтованому навчанню старші дошкільнята розвивають лідерські навички, беручи на себе відповідальність за своє навчання, співпрацюючи з однолітками та застосовуючи свої знання в реальних ситуаціях. Цей підхід сприяє розвитку креативності, критичного мислення та вміння розв'язувати проблеми, надаючи дітям можливість керувати своїм навчальним процесом і знаходити інноваційні рішення.

Наставництво відіграє життєво важливу роль у вихованні лідерських якостей, забезпечуючи старших дошкільнят позитивними рольовими моделями та настановами. Наставники, часто вихователі або старші учні, уособлюють лідерські якості, яких прагнуть досягти діти. Спостерігаючи та взаємодіючи з наставниками, діти вчаться цінним лідерським навичкам та етичній поведінці. Крім того, наставники пропонують підтримку, зворотний зв'язок і заохочення, сприяючи розвитку впевненості в собі та мислення, спрямованого на зростання.

Рефлексія виступає потужним інструментом для розвитку лідерства,

заохочуючи старших дошкільнят критично мислити про свої дії, рішення та взаємодію. За допомогою щоденників, дискусій чи самооцінювання діти аналізують свій лідерський досвід, визначають сфери, які потребують вдосконалення, і ставлять перед собою цілі. Вказаний процес розвиває самосвідомість, емоційний інтелект, здатність адаптуватися та вдосконалювати свої лідерські навички

Інтегруючи ці методологічні засади у виховання лідерських якостей, педагоги можуть ефективно розвивати потенціал дітей старшого дошкільного віку. Такий комплексний підхід озброює їх навичками, цінностями та мисленням, необхідними для того, щоб стати співчутливими, ефективними лідерами, здатними позитивно впливати на своїх однолітків і позитивно впливати на свої громади.

Лідерство у дітей старшого дошкільного віку – це не домінування чи контроль, а скоріше позитивний вплив, співпраця та вирішення проблем у групі. Старші дошкільнята, які виявляють готовність ініціювати діяльність або пропонувати рішення проблем, часто демонструють ранні ознаки лідерства. Ці діти не бояться брати на себе ініціативу в груповій діяльності та із задоволенням організують ігрові сценарії зі своїми однолітками.

Розвиток лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку є не лише результатом вроджених рис, але й значною мірою залежить від середовища, у котрому дитина зростає. На розвиток лідерського потенціалу в дітей старшого дошкільного віку здійснюють вплив декілька факторів. Ці фактори включають наступні:

- 1) сімейне оточення – роль сім'ї є першорядною у формуванні раннього лідерського потенціалу дитини. Діти, які ростуть у середовищі, де заохочується незалежність, відповідальність і відкрите спілкування, мають тенденцію до швидшого розвитку лідерських якостей. Батьки та вихователі, які демонструють позитивну лідерську поведінку, також суттєво впливають на розвиток своїх дітей;

- 2) дошкільне освітнє середовище, яке сприяє спільному навчанню,

заохочує до досліджень і підтримує прийняття рішень, допомагає дітям розвивати лідерські навички. Вихователі відіграють вирішальну роль у виявленні та розвитку лідерського потенціалу, надаючи дітям можливість керувати діяльністю, вирішувати проблеми та брати участь у групових дискусіях;

3) взаємодія з однолітками – соціальна динаміка взаємодії з однолітками сприяє формуванню лідерської поведінки. Діти, які часто взаємодіють з однолітками у спільних іграх та групових заходах, мають більше шансів розвинути лідерські якості. Позитивні стосунки з однолітками, які передбачають взаємну повагу, а також і співпрацю, ще більше посилюють лідерський потенціал;

4) культурні та суспільні норми також можуть впливати на те, як сприймається і розвивається лідерство у дітей молодшого віку. У деяких культурах лідерство може асоціюватися з напористістю та індивідуальними досягненнями, тоді як в інших – з добробутом громади та колективним прийняттям рішень. Розуміння зазначених нюансів важливе для педагогів і батьків, щоб підтримувати розвиток лідерства відповідно до культурних цінностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу відзначити, що задля формування у дітей лідерських якостей, потрібно створювати відповідне розвивальне середовище, залучати дітей до різноманітних видів діяльності, надавати кожній дитині змогу одержати досвід лідерства. Відповідно до думки А. В. Гриневич, до одного із ефективних засобів розвитку лідерських якостей дошкільників може відноситись організація художньо-творчої діяльності, котра дає можливість виявляти дитині власні вподобання, здібності, креативність, індивідуальність й інші особисті якості; розвиває ініціативність, самостійність, комунікативні навички, виявлення власної лідерської позиції, навички самостійного ухвалення рішення, відповідальність, вміння організувати самостійну діяльність; збагачує досвід дітей, стимулює пізнавальну активність, підвищує самооцінку, прояви внутрішньої свободи;

формує вміння взаємодіяти у колективі, організувати та планувати спільну художньо-творчу діяльність, сприяє формуванню вміння підтримувати один одного, слухати та чути, домовлятися, ділитися [9, с. 39].

Педагоги та вихователі відіграють ключову роль у створенні умов, що сприяють розвитку цих якостей в напрямку заохочення автономії, моделювання позитивної поведінки, сприяння соціальній взаємодії, забезпечення керівництва та підтримки.

Надання дітям можливості робити вибір і брати на себе відповідальність допомагає розвивати незалежність та ініціативу. Прості дії, такі як дозвіл дітям обирати собі заняття для ігор або розподіл обов'язків у групі, можуть значно покращити їхні лідерські навички. Діти вчаться, спостерігаючи за поведінкою дорослих і однолітків. Педагоги та вихователі, які демонструють відповідальність, емпатію та ефективну комунікацію, стають для дітей потужним прикладом для наслідування. Демонструючи ці якості, дорослі можуть надихнути дітей на подібну поведінку у взаємодії.

Лідерські якості часто розвиваються через соціальний досвід. Групова діяльність, спільні ігри та спільні проекти надають дітям цінні можливості попрактикуватися у спілкуванні, співпереживанні та вирішенні проблем. Заохочення дітей до спільної роботи задля досягнення спільної мети допомагає їм навчитися бути лідерами та послідовниками в різних ситуаціях. Незважаючи на те, що незалежність має вирішальне значення, діти все ще потребують керівництва та підтримки, оскільки вони розвивають лідерські якості. Педагоги та вихователі можуть надавати конструктивний зворотний зв'язок, допомагати дітям обмірковувати свої рішення та пропонувати стратегії вирішення конфліктів. Таке керівництво допомагає дітям вдосконалювати свої лідерські навички та набувати впевненості у власних силах.

Задля того, щоб ефективно розвивати лідерський потенціал у дітей старшого дошкільного віку, педагоги та батьки можуть застосовувати певні стратегії:

- заохочення незалежності – дозволяючи дітям робити вибір і брати на

себе відповідальність за свої дії, ви розвиваєте в них навички прийняття рішень і впевненість у собі;

- сприяння спільній діяльності – залучення дітей до виконання групових завдань, де вони повинні працювати разом для досягнення спільної мети, сприяє розвитку командної роботи та лідерства;

- надання позитивних рольових моделей – спілкування з дорослими та однолітками, які демонструють позитивну лідерську поведінку, може надихнути дітей наслідувати ці якості;

- створення можливостей для лідерства – призначаючи дітям лідерські ролі в групі чи вдома, наприклад, бути «помічником дня», можна допомогти їм практикувати лідерські навички в сприятливому середовищі;

- розвиток емоційного інтелекту – навчання дітей розпізнавати свої емоції та керувати ними, до того ж розуміти емоції інших людей має вирішальне значення для розвитку емпатії та соціальної обізнаності, які є ключовими компонентами лідерства [43].

З метою ефективно розвивати лідерські якості у дітей старшого дошкільного віку, педагоги використовують різноманітні методи та прийоми навчання, які відповідають принципам розвитку та педагогіки, що включають рольові та драматичні ігри, оповідання історій та література, навчання на основі проектів, позитивне підкріплення та заохочення, керована рефлексія.

Рольові ігри дозволяють дітям експериментувати з лідерськими ролями в безпечному та творчому контексті. Розігруючи сценарії, де вони повинні керувати групою, приймати рішення або вирішувати проблеми, діти практикують ключові лідерські навички в цікавій і відповідній до віку спосіб. Використання історій про сильних, позитивних лідерів може надихнути дітей і надати їм моделі лідерської поведінки. Обговорення вчинків і рішень героїв допомагають дітям зрозуміти риси і поведінку, пов'язані з лідерством.

Залучення дітей до проектів, які вимагають командної роботи, планування та виконання, дозволяє їм природно брати на себе лідерські ролі. Ці проекти можуть варіюватися від організації занять у групі до роботи над

спільним мистецьким проектом, даючи дітям можливість очолювати та керувати завданнями. Визнання і заохочення лідерської поведінки дітей заохочує їх до подальшого розвитку цих якостей. Позитивне підкріплення, наприклад, похвала за проявлену ініціативу або успішне керівництво групою, допомагає зміцнити цінність лідерства і мотивує дітей до подальшого розвитку цих навичок. Заохочення дітей до рефлексії над своїм лідерським досвідом допомагає їм засвоїти те, чого вони навчилися, і визначити сфери для зростання. Рефлексії можна сприяти за допомогою дискусій, ведення щоденників (з допомогою дорослих) або групових бесід про те, що пройшло добре, а що можна покращити в конкретній ситуації[3].

Отже, вихователь відіграє вирішальну роль у методологічному підході до навчання лідерства. Педагоги повинні мати навички створення середовища, яке підтримує розвиток лідерства, тобто бути одночасно і фасилітатором, і прикладом для наслідування. Моделюючи лідерську поведінку, надаючи рекомендації та створюючи можливості для дітей бути лідерами, педагоги допомагають розвивати лідерський потенціал у кожній дитині. Педагоги також повинні бути уважними до індивідуальних відмінностей, визнаючи, що лідерство може проявлятися в різних формах залежно від особистості та сильних сторін кожної дитини. Пристосування лідерських можливостей до унікальних здібностей та інтересів кожної дитини гарантує, що всі діти мають шанс розвинути лідерські якості.

Можемо узагальнити, що формування лідерського потенціалу в дітей старшого дошкільного віку виступає багатограним процесом, на який впливають різні фактори, зокрема сім'я, освітнє середовище та взаємодія з однолітками. Виховання лідерських якостей в дітей старшого дошкільного віку спирається на психологію розвитку, педагогічні моделі та конкретні стратегії навчання, які відповідають когнітивним, соціальним та емоційним етапам розвитку дітей. Розуміючи та підтримуючи унікальні характеристики цього етапу розвитку, вихователі і батьки можуть грати провідну роль у вихованні наступного покоління лідерів. Завдяки цілеспрямованому керівництву та

наданню дітям можливостей практикувати лідерство, створюючи сприятливе середовище, яке заохочує ініціативу, співпрацю та рефлексію, педагоги можуть ефективно розвивати лідерський потенціал у дітей дошкільного віку, закладаючи основу для їхнього майбутнього успіху як лідерів.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО

2.1. Методика і організація дослідження

Практичне дослідження формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку здійснено в умовах Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №18 Луцької міської ради».

Метою дослідження виступає виявлення рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО.

Відтак, завданнями здійсненого дослідження було сформовано наступні:

- обґрунтувати методичний інструментарій діагностики лідерських якостей дітей старшого дошкільного віку;
- дослідити думку вихователів стосовно оцінки ними лідерських якостей вихованців;
- застосувати метод спостереження для визначення рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку;
- узагальнити результати здійсненого дослідження і сформулювати відповідні висновки.

Задля проведення експерименту було відібрано 28 дітей старшої групи, серед них – 13 хлопчиків та 15 дівчаток, а також 8 вихователів (з різних груп).

Попчук Наталія Юріївна

Анісімова Ірина Леонідівна

Гурманська Юлія Вікторівна

Хілінська Наталія Станіславівна

Супрунова Олена Олександрівна

Солодуха Юлія Володимирівна

Давидюк Тетяна Іванівна

Луцьк Лілія Федорівна

На базі здійсненого змістовно-структурного аналізу наукової літератури за темою дослідження було окреслено критеріальну базу і дібрано діагностичні

методики з метою окреслення рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку.

Методичний інструментарій діагностики лідерських якостей дітей старшого дошкільного представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Методичний інструментарій діагностики лідерських якостей в дітей старшого дошкільного віку

Метод	Характеристика
Анкетування (опитування)	опитування вихователів, аби визначити їх думку щодо сформованості лідерських якостей в дітей
Спостереження	створення різних ситуацій, у котрих діти мають проявляти власні лідерські здібності

Таким чином, передбачається застосування методу анкетування за авторською анкетой «Оцінка ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку» (Додаток А) для опитування вихователів, до того ж метод спостереження для нагляду за поведінкою дітей у різних ігрових ситуаціях.

Загалом, на основі анкетування та опитування, передбачається оцінка рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку в ЗДО за певними критеріями.

В сучасній педагогічній науці немає консенсусу стосовно основних показників і критеріїв оцінки розвитку лідерського потенціалу в дітей старшого дошкільного віку. Ґрунтуючись на здійсненому аналізі сформовано власне бачення критеріальної бази, що відповідає завданням дослідження. Спираючись на роботу О. К. Безсонової, виокремлено такі критерії оцінювання лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку:

- особистісний;
- креативно-діяльнісний;
- комунікативний;

соціальний.

Розглянемо показники за кожним критерієм.

Особистісний критерій відображає розвиток фундаментальних особистісних якостей, необхідних для лідерства, а також здатність особистості до самоідентифікації та самовдосконалення. Показники за цим критерієм включають:

- широту світогляду;
- розвиток основних особистісних якостей, необхідних для лідерства;
- здатність особистості аналізувати результати та формулювати майбутні

цілі.

Креативно-діяльнісний критерій оцінює здатність дитини оволодіти набором дій та операцій, які дозволяють вирішувати як рутинні, так і нові ситуації в практичній діяльності. Він також оцінює навички та вміння, необхідні для ефективного лідерства. Показниками цього критерію є:

- бажання взяти на себе роль лідера в групі однолітків (мотивація);
- почуття інноваційності та творчий підхід до виконання завдань;
- лідерська поведінка.

Комунікативний критерій вимірює вміння налагоджувати ефективну взаємодію зі всіма учасниками освітнього процесу, переконувати інших, впевнено відстоювати власну позицію, встановлювати контакт з партнерами по спілкуванню для забезпечення успішної співпраці. Показниками тут є:

- здатність до ефективного комунікації;
- чутливість як до власних емоцій, так і до емоцій інших.

Соціальний критерій оцінює здатність дитини старшого дошкільного віку активно включатися в групову (або командну) взаємодію, зокрема ініціювати діяльність, домовлятися, розподіляти ролі, виконувати колективні дії та досягати спільних цілей. Основними показниками цього критерію є:

- здатність формувати партнерські стосунки,;
- досягати взаєморозуміння та адаптувати поведінку за потреби.

На базі показників, визначених за кожним критерієм, встановлено три рівні розвитку лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку: креативний або творчий, адаптивний та елементарний. Характеристику цих рівнів детально подано в табл. 2.2-2.5.

Таблиця 2.2

Характеристика рівнів особистісного критерію розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку

Рівень	Характеристика
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> – дитина яскраво проявляє інтелектуальні здібності, широкий (як для власного віку) світогляд, різнобічні знання, на постійній основі готова знайти та дати відповідь на будь-яке запитання; – у повній мірі проявляє гнучкість, ініціативність, творчість, пильність, чесність, сміливість, впевненість у своїх силах та можливостях, урівноваженість, мобільність, незалежність, наполегливість, самостійність, впертість, енергійність, комунікабельність, працездатність, прагнення до переваги, обов'язковість, відповідальність; – адекватно сприймає себе, свої внутрішні стани та різні ситуації життя; – суспільно-значущі мотиви і цінності превалюють над особистісними, які виявляється у бажанні зробити щось значуще для інших; – вміє визначати та аналізувати причини власної поведінки, її результативні параметри та допущені помилки; долати складнощі, прогнозувати наступний хід подій та потрібні дії, повертатися назад та оцінювати правильність обраного плану
Адаптивний	<ul style="list-style-type: none"> – ситуативно проявляє інтелектуальні здібності, світогляд обмежений своїми інтересами, знання однобічні, готовність знайти та дати відповідь на будь-яке запитання виявляється ситуативно; – дитина не завжди проявляє впевненість у своїх силах та можливостях, незалежність, урівноваженість, самостійність, мобільність, потребу у досягненнях, впертість та наполегливість, енергійність, комунікабельність, працездатність, прагнення до переваги, обов'язковість, відповідальність; – спроможність пред'являти вимоги до себе і реально оцінювати свої можливості розвинута не достатньо; – суспільно-значущі й особистісні мотиви рівнозначні, що знаходить вияв у бажанні зробити щось значуще як для себе, так й для інших; – імпульсивно оцінює та вирішує ситуації, не вміє з'ясувати причини появи проблем, критичне мислення відсутнє

Елементарний	<ul style="list-style-type: none"> – світогляд дуже обмежений, знання поверхові, бажання пізнавати щось нове відсутнє; – відсутні впевненість у своїх силах та можливостях, незалежність, урівноваженість, самостійність, мобільність, комунікабельність, наполегливість, працездатність, енергійність, відповідальність, обов'язковість; – аналіз власних можливостей необ'єктивний, відсутнє вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та окреслювати цілі; – дитина відчуває страх перед самостійним розв'язанням проблемних ситуацій, не здатна коректувати власну поведінку та бачити кінцеву мету своєї діяльності; – супідрядність мотивів дитини не набуло постійного характеру, в більшості випадків дитина керується особистими інтересами, суспільно значущі мотиви виражені недостатньо
--------------	---

Джерело: складено автором за даними

В табл. 2.3 наведено характеристику рівнів креативно-діяльнісного критерію.

Таблиця 2.3

Характеристика рівнів креативно-діяльнісного критерію розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку

Рівень	Характеристика
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> – в дитини значно виражена мотивація до успіху та наполегливість в досягненні мети; – наявна реалістичність та практичність в постановці цілей, планування і прогнозування позитивних результатів, окреслення засобів для їх досягнення, яскраво виражена потреба в змінах; – зважено і швидко приймає рішення в стандартних і складних ситуаціях; – рівень прояву спроможності генерувати нові ідеї і творчо їх реалізувати у різних видах діяльності, прояву винахідливості, продукування нестандартних рішень високий; – намагається завжди доводити розпочату справу до кінця, проявляє позитивні емоції в ході досягнення мети; – завдяки обізнаності у різних сферах знань дитина має авторитет, котрий здійснює вплив на дії інших дітей

Адаптивний	<ul style="list-style-type: none"> – в дитини слабо виражена мотивація до успіху та наполегливість в досягненні мети; – в постановці цілі відсутня стабільність (залежність від умов), не системно планує і прогнозує результати, окреслює засоби для досягнення останніх, існує потреба в змінах; – рішення приймає як зважено, так й імпульсивно, гнучкість в прийнятті та коригуванні рішень відсутня; – дитина проявляє винахідливість тільки в сферах, у котрих зацікавлена; в інших випадках винахідливість не супроводжується ініціативністю, а відтаку більшості випадків не реалізується; – час від часу доводить розпочату справу до кінця, відсутні особливі емоції в ході досягнення мети; – завдяки обізнаності у певній сфері знань має ситуативний авторитет, котрий здійснює вплив на дії інших дітей
Елементарний	<ul style="list-style-type: none"> прагнення до самовияву відсутні, превалює мотивація уникнення невдач; – постановки цілі, планування і прогнозування результатів, окреслення засобів для їх досягнення, потреби в змінах відсутні; – наявні постійні вагання та імпульсивність у ході прийняття рішень (рішення або залишаються незмінними за необхідності коригування, або скасовуються); – дитина виявляє розгубленість в ситуації невизначеності, продукує тільки стандартні рішення, не вірить у власні творчі здібності, додержується тільки традиційного способу дій і усталених норм; – намагання доводити розпочату справу до кінця відсутні, проявляються негативні емоції у зв'язку із потребою вчиняти дії задля досягнення мети; – внаслідок відсутності обізнаності у певній сфері знань дитина не має авторитету, не здійснює вплив на дії інших дітей

Рівні комунікативного критерію наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Характеристика рівнів комунікативного критерію розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку

Рівень	Характеристика
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> – коло спілкування широке та розстає на постійній основі, дитина вміє знаходити спільну мову із новими людьми, прагне постійно до спілкування; – вміє чітко та ясно висловлювати думки, доносити їх до інших, переконувати у своїй правоті, відстоювати та доводити свою точку зору за допомогою достатньо вагомих аргументів; – на постійній основі контролює зовнішні прояви своїх емоцій або поведінки (активізує, підтримує чи деактивує); – активно застосовує ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних та кризових ситуацій, застосовує тактики розумного переконання
Адаптивний	<ul style="list-style-type: none"> – наявне стає коло спілкування, перевагу надає старим друзям та знайомим, вміє знаходити спільну мову із новими людьми, прагне до спілкування; – уміє відстоювати свою точку зору, протенерідко не вміє наводити переконливі аргументи; – сформована здатність до періодичного або нетривалого контролю (активізації, підтримки чи деактивації) зовнішнього прояву своїх емоцій або поведінки; – не завжди вміє застосовувати ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних та кризових ситуацій, застосовувати тактики розумного переконання
Елементарний	<ul style="list-style-type: none"> – коло спілкування вузьке, не вміє знаходити спільну мову із новими людьми, прагне до усамітнення; – не вміє відстоювати свою точку зору; – дитина не спроможна контролювати зовнішні прояви своїх емоцій, не вміє активізувати, підтримати чи деактивувати свої емоції або поведінку; – не завжди вміє застосовувати ефективні методи виходу зі стресових, конфліктних та кризових ситуацій, застосовувати тактики розумного переконання

Джерело: складено автором за даними [6,с. 53-54]

В табл. 2.5 наведено характеристику рівнів соціального критерію.

Таблиця 2.5

Характеристика рівнів соціального критерію розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку

Рівень	Характеристика
Творчий	<ul style="list-style-type: none"> – дитина активно приймає участь в житті колективу, стійко зацікавлена заходами, захоплюється усіма новими ідеями; – демонструє активну готовність та вміння взаємодіяти із іншими: слухати іншого, вибачатися, миритися, вибачати, не ображатися та не ображати, співчувати, надавати допомогу і просити про неї; – вміє домовлятися про спільну роботу із іншими, планувати і контролювати діяльність групи, розподіляти обов'язки, конструювати відносини в групі, радіти спільному результату; – співвідносить власні інтереси із бажаннями інших дітей у процесі спільної партнерської діяльності
Адаптивний	<ul style="list-style-type: none"> – ситуативно приймає участь в житті колективу, зацікавленість заходами нестійка, захоплюється окремими новими ідеями; – демонструє ситуативну готовність та вміння взаємодіяти із іншими: слухати іншого, вибачатися, миритися, вибачати, не ображатися та не ображати, співчувати, надавати допомогу і просити про неї, розподіляти обов'язки, радіти спільному результату; – при потребі домовляється про спільну роботу із іншими, планує і контролює діяльність групи, розподіляє обов'язки, конструює відносини у групі; – співвідносить власні інтереси із бажаннями інших дітей у ході спільної партнерської діяльності
Елементарний	<ul style="list-style-type: none"> – не приймає участь в житті колективу, зацікавленість заходами і новими ідеями відсутня; – не проявляє вміння взаємодіяти із іншими: слухати іншого, вибачатися, миритися, вибачати, не ображатися та не ображати, співчувати, надавати допомогу і просити про неї, розподіляти обов'язки, радіти спільному результату; – не домовляється про спільну роботу із іншими, не планує і не контролює діяльність групи, не розподіляє обов'язки, не конструює відносини у групі;

– не співвідносить власні інтереси із бажаннями інших дітей у ході спільної партнерської діяльності

Таким чином, у ході дослідження було успішно визначено та охарактеризовано рівні розвитку лідерського потенціалу в дітей старшого дошкільного віку в Комунальному закладі «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №18 Луцької міської ради». Використання комбінованого методичного підходу, що включає як анкетування, так і спостереження, забезпечило комплексну систему оцінювання. Такий підхід дозволив глибше зрозуміти різний ступінь розвитку лідерського потенціалу у дітей, що має вирішальне значення для формування та розвитку цих якостей в освітньому середовищі.

2.2. Аналіз ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО

Проаналізуємо результати діагностики ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО за допомогою анкети для вихователів «Оцінка ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку» (Додаток А).

Відповіді на перше запитання анкети «Як часто ви спостерігаєте, що діти у вашій групі беруть на себе лідерські ролі під час групових заходів?» дають цінну інформацію про поширеність лідерської поведінки серед дітей (рис. 2.1).

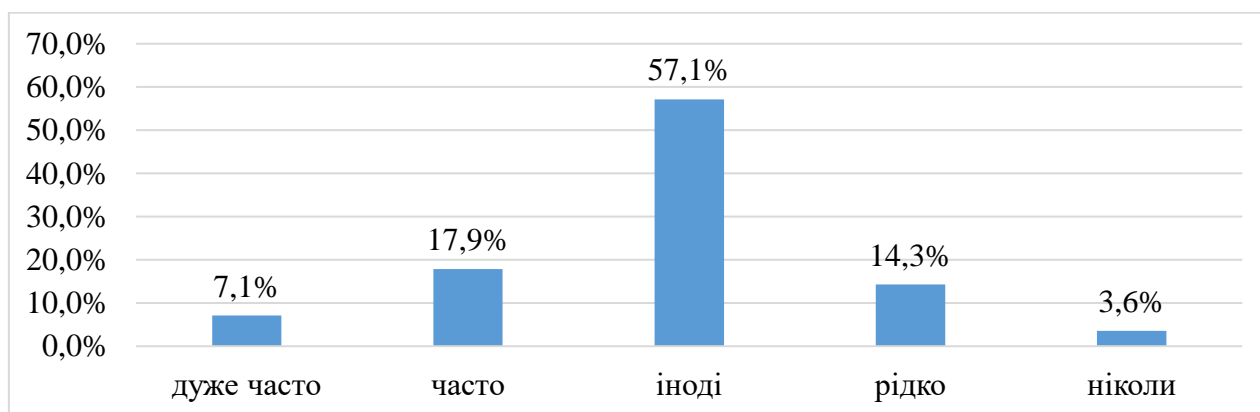

Рис. 2.1. Частота з якою діти беруть на себе лідерські ролі

Невелика частка дітей (7,1%) часто бере на себе роль лідера під час групової діяльності. Це свідчить про те, що лише деякі діти постійно демонструють сильну лідерську поведінку. Ці діти володіють розвиненими лідерськими якостями і мають впевненість у собі, щоб регулярно брати на себе такі ролі.

Помірна кількість дітей (17,9%) часто беруть на себе лідерські ролі, що вказує на те, що ці діти відчують себе комфортно в ролі лідера, але можуть потребувати певних умов або заохочення для того, щоб взяти на себе таку роль. Ці діти, ймовірно, мають потенціал бути сильними лідерами, але можуть потребувати більше можливостей або підтримки для подальшого розвитку своїх лідерських навичок.

Більшість дітей (57,1%) беруть на себе лідерські ролі лише зрідка. Вказане свідчить про те, що хоча ці діти мають здатність до лідерства, на них можуть впливати зовнішні фактори, такі як конкретна діяльність, групова динаміка або їхній власний рівень комфорту. Це вказує на необхідність більш послідовних і структурованих можливостей для заохочення таких дітей до лідерства.

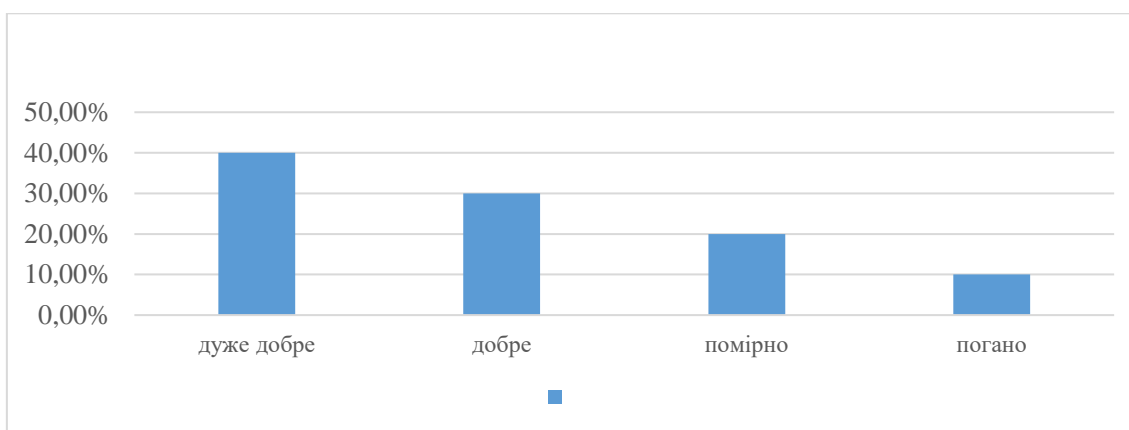
Значна частина дітей (14,3%) рідко беруть на себе лідерські ролі, що вказує на те, що цим дітям може бракувати впевненості, навичок або мотивації для лідерства. Це може свідчити про прогалину в їхньому лідерському розвитку або про те, що вони віддають перевагу лідерству, а не лідерству. Ці діти можуть отримати користь від цілеспрямованих втручань, які розвивають їхню впевненість у собі та лідерські здібності.

Дуже невеликий відсоток дітей (3,6%) ніколи не беруть на себе лідерські ролі, що може свідчити про значний брак інтересу або здібностей у цій сфері. Ці діти потребують індивідуальної уваги та підтримки, щоб допомогти їм розвинути хоча б базові лідерські навички, або ж вони можуть мати інші сильні сторони, які потрібно визнавати та розвивати по-іншому.

Розподіл відповідей свідчить про те, що, хоча лідерський потенціал у дітей старшого дошкільного віку існує, він не є рівномірно розвиненим або

вираженим. Високий відсоток дітей, які лише «іноді» беруть на себе лідерські ролі (57,1%), підкреслює, що лідерська поведінка ще не повністю вкорінена і не заохочується послідовно. Нижчі відсотки в категоріях «дуже часто» і «часто» свідчать про те, що, хоча деякі діти стають лідерами, багато інших все ще перебувають на стадії розвитку. Наявність дітей у категоріях «рідко» та «ніколи» вказує на те, що ще потрібно працювати над тим, щоб усі діти мали можливість і підтримку для розвитку лідерських навичок.

Аналіз ефективності чинної навчальної програми у формуванні лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку ґрунтується на відповідях вихователів на запитання анкети: «Наскільки, на Вашу думку, чинна навчальна програма сприяє розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку?» (рис. 2.2).

2.2. Наскільки добре чинна навчальна програма сприяє розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку.

40 % вихователів вважають, що чинна навчальна програма є дуже ефективною у розвитку лідерських навичок. Такий показник вказує на те, що навчальній програмі, достатньо компонентів або акцентів, необхідних для потужної підтримки розвитку лідерських якостей у дітей.

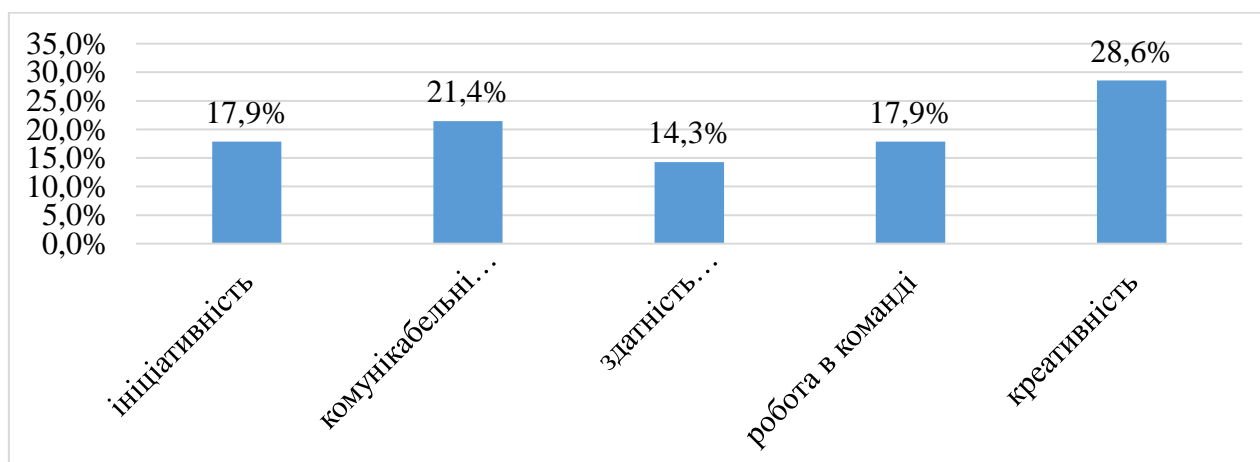
Частина вихователів (30%) вважають, що навчальна програма забезпечує «добру» підтримку розвитку лідерських навичок. Така думка меншості виступає свідченням того, що, хоча в навчальній програмі є деякі ефективні елементи, вони не мають універсального впливу і не повністю інтегровані в освітню програму.

П'ята частина (20%) оцінили ефективність навчальної програми як «помірну». Вказане свідчить про те, що більшість визнає, що навчальна програма надає певну підтримку розвитку лідерських якостей, але вона не забезпечує повного розкриття потенціалу в кожній дитині. Оцінка «помірно» означає, що хоча певні види діяльності або навчання, пов'язані з лідерством, присутні, вони можуть бути не всеохоплюючими або не послідовно впроваджуватися.

Невелика частина педагогів (10%) вважає, що навчальна програма погано підтримує розвиток лідерських якостей. Така думка свідчить про те, що, на їхню думку, навчальній програмі бракує уваги до лідерських навичок. Така точка зору підкреслює необхідність покращення розробки та викладання навчальних програм, щоб вони краще відповідали цілям розвитку лідерських якостей.

Отримані дані свідчать про те, що значна частина чинної навчальної програми сприймаються позитивно, серед опитаних вихователів поширена думка, що вона добре підтримує розвиток лідерських якостей. Значна більшість вказує на те, що для частини педагогів навчальна програма відповідає потребам розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку.

Результати оцінки вихователями частоти наявності основних лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку наведено на рис. 2.3.

2.3. Частота наявності основних лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку

Ініціативність спостерігається у 17,9% дітей, що свідчить про те, що помірна кількість дітей готова взяти на себе ініціативу або розпочати нову діяльність самостійно. Ці діти демонструють впевненість і проактивну позицію, що є важливими рисами для розвитку лідерства. Однак відсоток свідчить про те, що є простір для розвитку цієї якості у всій групі.

Комунікабельність є другою за частотою виявленням якістю, що спостерігається у 21,4% дітей. Це свідчить про те, що значній частині дітей комфортно взаємодіяти з однолітками, будувати стосунки та брати участь у групових заходах. Комунікабельність є основоположною рисою для лідерства, оскільки ефективні лідери повинні вміти налагоджувати зв'язки з іншими та впливати на них.

Здатність вирішувати проблеми відзначається у 14,3% дітей, що є найнижчим показником серед досліджуваних якостей. Це вказує на те, що хоча деякі діти можуть критично мислити і знаходити рішення, у більшості дітей ця навичка розвинена слабше. Розвиток навичок вирішення проблем є надзвичайно важливим, оскільки це дозволяє дітям справлятися з викликами та впевнено приймати рішення, що є важливими для лідерства.

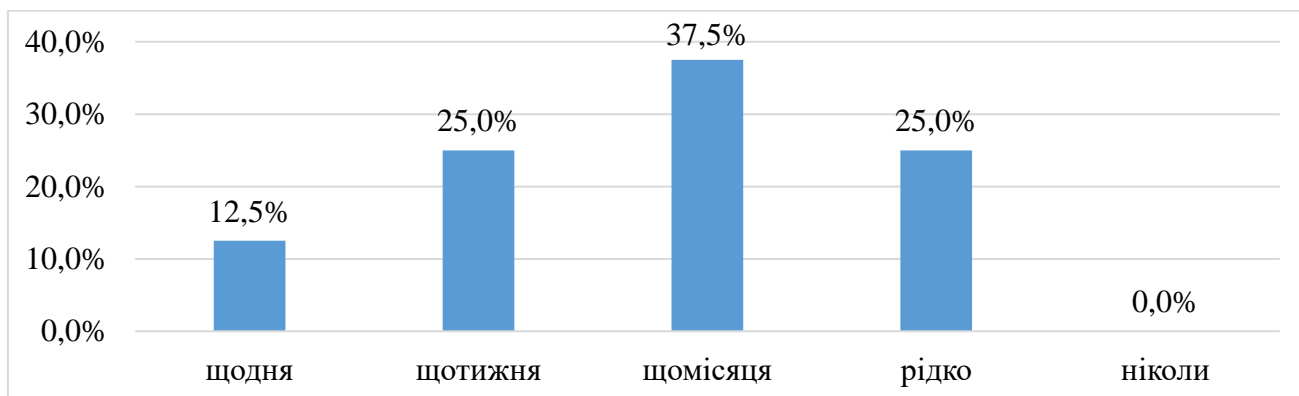
Робота в команді спостерігається у 17,9% дітей, нарівні з ініціативністю. Цей факт свідчить про те, що частина дітей здатна ефективно співпрацювати з іншими, розподіляти обов'язки та працювати задля досягнення спільних цілей. Подальший розвиток навичок командної роботи може зміцнити здатність дітей до лідерства в групах, де співпраця є ключовим фактором.

Креативність – це найбільш поширена лідерська якість, яка спостерігається у 28,6% дітей. Такий високий відсоток вказує на те, що багато дітей здатні мислити нестандартно, генерувати нові ідеї та оригінально підходити до виконання завдань. Креативність виступає життєво важливою рисою лідера, оскільки вона стимулює інновації та допомагає лідерам надихати і мотивувати інших.

Розподіл виявлених лідерських якостей висвітлює кілька сильних сторін і сфер для вдосконалення серед досліджуваних дітей. Креативність і

комунікабельність є найбільш поширеними якостями, що свідчить про те, що багато дітей мають потенціал для лідерства завдяки інноваційному мисленню та ефективній комунікації. Однак нижчі відсотки прояву таких лідерських якостей як ініціативність, вирішення проблем та робота в команді вказують на те, що ці сфери потребують більшої уваги в процесі розвитку лідерських якостей. Особливої уваги заслуговує відносно низький показник навичок вирішення проблем, оскільки він вказує на прогалину в критичному мисленні та здібностях до прийняття рішень серед дітей. Оскільки ці навички є важливими для ефективного лідерства, цілеспрямована діяльність, яка заохочує вирішення проблем у різних сценаріях, може бути корисною.

Частота включення у виховну діяльність ЗДО заходів, спрямованих на розвиток лідерських якостей дітей старшого дошкільного віку наведена на рис. 2.4.

2.4. Частота включення у виховну діяльність заходів, спрямованих на розвиток лідерських якостей дітей у ЗДО

Лише один вихователь (12,5%) повідомив про щоденне включення заходів з розвитку лідерських якостей. Такий низький відсоток свідчить про те, що щоденний акцент на лідерських навичках не є поширеною практикою, що вказує на те, що ця діяльність може не бути пріоритетною частиною повсякденної навчальної програми. Це може бути пов'язано з обмеженим часом, браком ресурсів або сприйняттям того, що інші сфери розвитку є більш важливими на щоденній основі.

Чверть педагогів (25,0%) включають заходи з розвитку лідерських якостей щотижня. Така частота свідчить про більш структурований підхід до розвитку лідерських навичок, коли вихователі забезпечують регулярну, але не обов'язково щоденну участь дітей у лідерській діяльності. Це свідчить про визнання важливості цих навичок, хоча вони можуть бути інтегровані в навчальну програму рідше.

Найбільша група освітян (37,5%) включає заходи з розвитку лідерських якостей щомісяця. Такий нечастий підхід свідчить про те, що вправи з розвитку лідерських якостей можуть розглядатися як додаткові або періодичні, а не як невід'ємна частина щоденного чи щотижневого навчального плану. Щомісячне включення може обмежити послідовне зміцнення лідерських навичок, можливо, зменшуючи загальний вплив на розвиток лідерських якостей дітей.

Ще чверть вихователів (25,0%) повідомили, що рідко включають заходи з розвитку лідерських якостей, тобто для значної частини педагогів розвиток лідерських якостей не є регулярною частиною їхньої освітньої стратегії. Це може означати або недостатній акцент на лідерство в освітніх цілях, або проблеми з інтеграцією цієї діяльності в існуючу навчальну програму.

Жоден з вихователів не зазначив, що ніколи не включав заходи з розвитку лідерських якостей, що є позитивною ознакою того, що всі педагоги визнають важливість лідерських навичок у тій чи іншій мірі, навіть якщо частота їх включення варіюється.

Результати свідчать про різноманітні підходи до включення заходів з розвитку лідерських якостей в освітню практику ЗДО. Оскільки лише невеликий відсоток вихователів включають ці заходи щодня, а значна частина робить це щомісяця або рідко, це свідчить про те, що, хоча лідерство визнається важливим, воно може не мати постійних пріоритетів і не бути систематично інтегрованим у щоденну або навіть щотижневу освітню практику. Той факт, що жоден педагог не відповів «ніколи», свідчить про загальне визнання важливості розвитку лідерства. Однак нечасте включення більшості з них може свідчити про необхідність більшого акценту на цих заходах у навчальній програмі або

додаткової підтримки вихователів для регулярного включення їх у навчальний процес.

В процесі опитування досліджено, якою мірою вихователі включають історії або рольові ігри, що висвітлюють теми лідерства, в освітній процес для дітей старшого дошкільного віку в ЗДО (рис. 2.5).

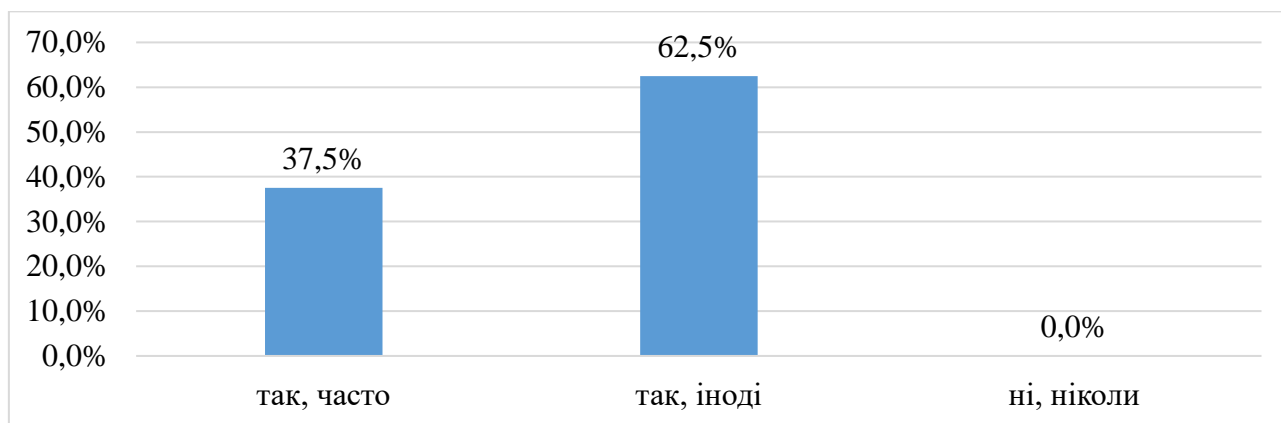

Рис. 2.5. Частота включення у виховний процес ЗДО історій або рольових ігор, які підкреслюють теми лідерства

Значна частка вихователів (37,5%) часто включають історії або рольові ігри, які висвітлюють теми лідерства, у свою освітню діяльність, тобто ці педагоги визнають цінність розповідей та інтерактивних ігор у вихованні лідерських якостей у дітей. Регулярно залучаючи дітей до такої діяльності, ці вихователі надають дітям постійні можливості досліджувати та практикувати лідерські ролі, що може зробити значний внесок у розвиток їхніх лідерських якостей.

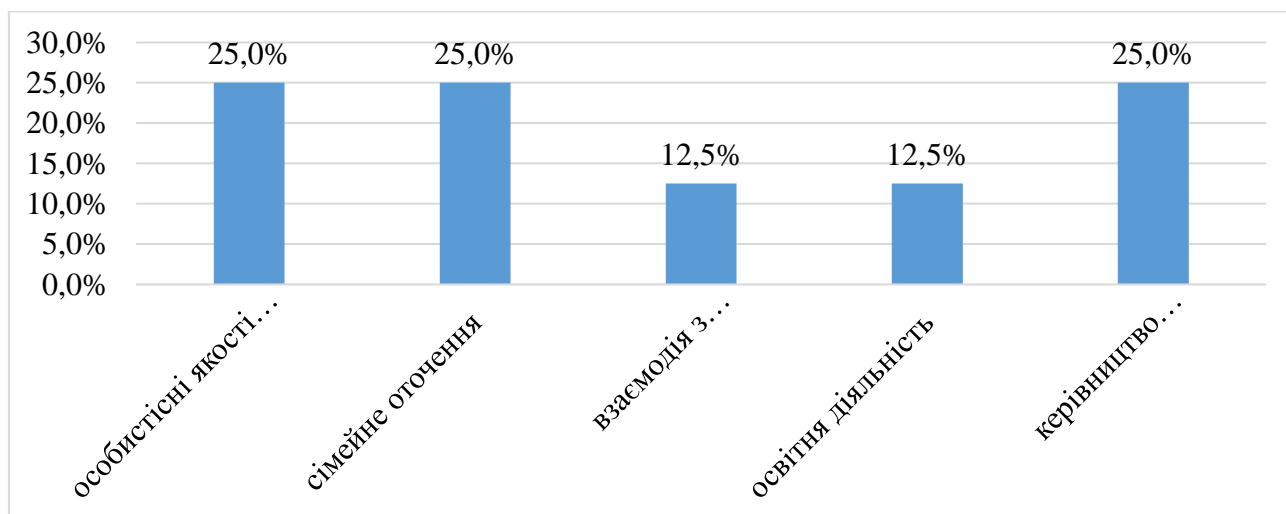
Більшість вихователів (62,5%) повідомляють, що іноді включають історії або рольові ігри, орієнтовані на розвиток лідерських якостей, що свідчить про помірний рівень залучення тем лідерства в освітній процес, де така діяльність присутня, але не є основним акцентом. Хоча такий підхід все ще знайомить дітей з концепціями лідерства, непослідовна частота може обмежити потенційний вплив на їхній загальний розвиток лідерських якостей.

Жоден з вихователів не відповів «ні, ніколи», що є позитивним результатом. Під вказаним розуміється, що всі опитані педагоги визнають важливість інтеграції тем лідерства через історії або рольові ігри хоча б час від

часу. Загальне включення, навіть якщо воно варіюється за частотою, вказує на загальний консенсус щодо актуальності цих видів діяльності для розвитку лідерства.

Результати відображають позитивну тенденцію у використанні історій та рольових ігор для висвітлення тем лідерства в ЗДО. Той факт, що всі вихователі певною мірою включають ці елементи, є обнадійливим, оскільки це вказує на розуміння ролі, яку ці види діяльності відіграють у розвитку лідерського потенціалу в дітей дошкільного віку. Однак різна частота включення вказує на те, що, хоча важливість тем лідерства визнається, можуть існувати відмінності в тому, наскільки сильно педагоги визначають пріоритетність цих видів діяльності у своїй навчальній програмі. Оскільки 37,5% вихователів включають такі заняття часто, а 62,5% роблять це іноді, є можливість підвищити регулярність цих занять, щоб максимізувати їхню ефективність.

Розглянемо відповіді вихователів ЗДО щодо того, який фактор, на їхню думку, має найбільший вплив на розвиток лідерського потенціалу у дітей дошкільного віку (рис. 2.6).

2.6. Фактор, що на думку опитаних вихователів ЗДО, найбільше впливає на розвиток лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку

Чверть вихователів (25,0%) вважають, що особисті якості дитини мають найбільший вплив на її лідерський потенціал. Ця точка зору підкреслює роль індивідуальних характеристик, таких як впевненість, креативність і стійкість, у

формуванні лідерських здібностей. Педагоги, які дотримуються цієї точки зору, зосереджуються на виявленні та розвитку цих рис у дітей, визнаючи їх фундаментальними елементами для розвитку лідерських якостей.

Ще 25,0% вихователів вважають сімейне оточення найбільш значущим фактором. Це свідчить про те, що підтримка, цінності та моделі, які надає сім'я, розглядаються як вирішальні у вихованні лідерських якостей. Педагоги з такими переконаннями виступають за більш активне залучення сім'ї до виховання та розвитку лідерських якостей дитини, визнаючи вплив сімейної динаміки на поведінку та ставлення дитини.

Аналогічно, 25,0% освітян підкреслюють важливість управління вихователем у розвитку лідерського потенціалу. Така думка підкреслює вплив структурованого керівництва, заохочення та створення можливостей для лідерства в освітньому середовищі. Вихователі, коті наголошують на згаданому факторі зосереджуються на власній ролі в забезпеченні належного середовища, діяльності та зворотного зв'язку, що сприяють розвитку лідерських навичок.

Менша частина вихователів (12,5%) вважає, що взаємодія з однолітками є найвпливовішим фактором. Взаємодія з однолітками дає дітям можливість практикувати лідерство в соціальному контексті, де вони можуть домовлятися, співпрацювати та впливати на своїх однолітків. Педагоги, які надають пріоритет цьому фактору, заохочують групові заходи, що сприяють командній роботі та лідерству серед однолітків.

Ще 12,5% вихователів вказують на освітню діяльність як на ключовий фактор. Ця точка зору фокусується на структурованих можливостях, що надаються в рамках навчальної програми для розвитку лідерських навичок, наприклад, через рольові ігри, проекти та завдання для вирішення проблем. Педагоги, які вважають навчальну діяльність найефективнішою виступають за те, щоб навчальна програма була багата на зміст, орієнтований на розвиток лідерських якостей.

Отримані результати свідчать про збалансований розподіл думок серед вихователів щодо чинників, які найбільше впливають на розвиток лідерського

потенціалу у дітей дошкільного віку. Той факт, що жоден фактор не домінує, свідчить про те, що розвиток лідерства сприймається як багатогранний процес, на який впливає поєднання особистих якостей, підтримки сім'ї, педагогічного керівництва, взаємодії з однолітками та структурованої діяльності. Наголос на особистих якостях, сімейному оточенні та управлінні з боку вихователя відображає розуміння того, що як внутрішні, так і зовнішні фактори відіграють значну роль у формуванні лідерського потенціалу дитини. Відносно менший акцент на взаємодії з однолітками та освітній діяльності може вказувати на сфери, в яких, на думку педагогів, є потенціал для зростання або вдосконалення підходу до розвитку лідерства в ЗДО.

Результати оцінки вихователями ефективності групових видів діяльності, таких як проекти та командні ігри, у розвитку лідерських якостей дітей старшого дошкільного віку в ЗДО наведено на рис. 2.7.

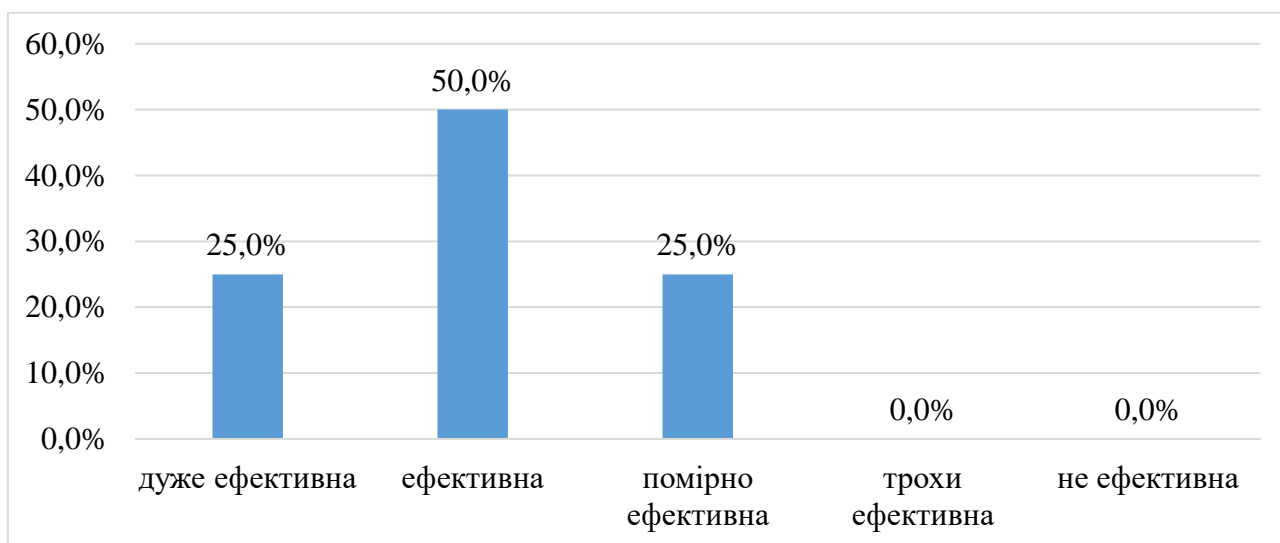

Рис. 2.7. Оцінка опитаними вихователями ефективності групової діяльності у розвитку лідерських навичок дітей старшого дошкільного віку

Чверть вихователів (25,0%) вважають, що групова діяльність є «дуже ефективною» у вихованні лідерських навичок у дітей старшого дошкільного віку. Ці педагоги, ймовірно, вбачають значні переваги в діяльності, яка вимагає співпраці, прийняття рішень і розподілу ролей, де діти можуть природно брати на себе лідерські ролі і практикувати відповідні навички в сприятливому середовищі.

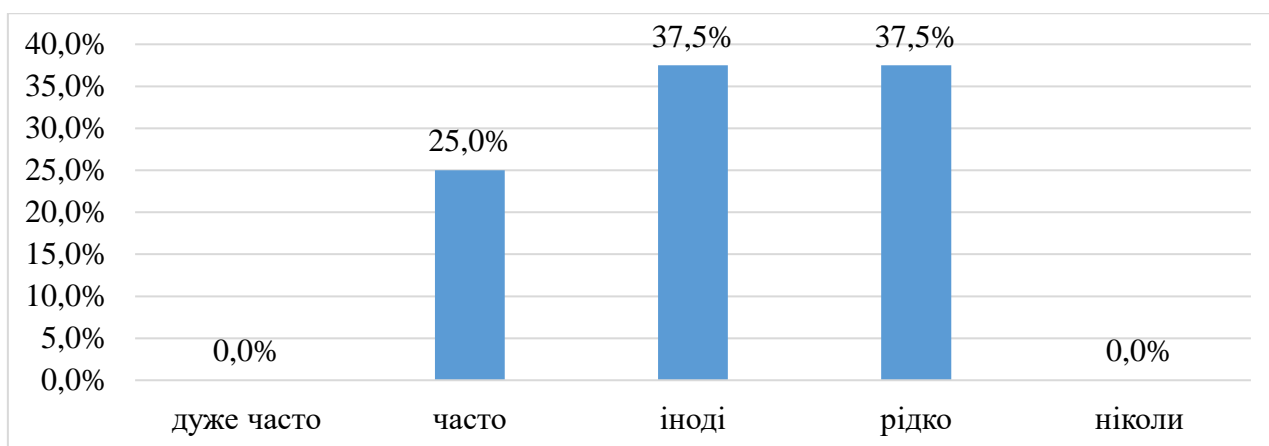
Переважна більшість опитаних вихователів (50,0%) висловлюють думку, що групова діяльність є «ефективною» для розвитку лідерських якостей, що вказує на впевненість педагогів у позитивному впливі групових заходів, хоча вони можуть не вважати їх максимально ефективними. Ця група, ймовірно, спостерігає постійні, але не виняткові результати з точки зору розвитку лідерських якостей від цих заходів.

Ще 25,0% вихователів оцінюють ефективність групових заходів як «помірно ефективну». Ці педагоги визнають деякі позитивні результати, але також бачать обмеження в тому, наскільки ця діяльність сприяє розвитку лідерських якостей. Вони вважають, що хоча групова діяльність і надає певні можливості для розвитку лідерських якостей, сама по собі вона може бути недостатньою для повного розвитку цих навичок у всіх дітей.

Жоден вихователь не оцінив групові заняття як «малоефективні» або «неефективні». Відсутність негативних оцінок підкреслює загальний консенсус щодо того, що групова діяльність має принаймні помірний вплив на розвиток лідерських якостей.

Наведені результати показують, що вихователі загалом сприймають групову діяльність як корисну для розвитку лідерських навичок у дітей старшого дошкільного віку: 75,0% опитаних оцінили її як «дуже ефективну» або «ефективну». Цей консенсус підкреслює цінність спільної діяльності як ключового компонента розвитку лідерських якостей у дошкільній освіті. Однак той факт, що 25,0% педагогів вважають цю діяльність лише «помірно ефективною», свідчить про те, що тут є простір для вдосконалення. Ці вихователі можуть вважати, що хоча групова діяльність є корисною, вона не завжди може бути структурована чи фасилітована таким чином, щоб максимізувати лідерський потенціал.

Розглянемо, як часто вихователі ЗДО надають дітям старшого дошкільного віку можливість керувати діяльністю або проектами, на рис. 2.8.

2.8. Частота, з якою дітям старшого дошкільного віку у ЗДО дають можливість керувати заходами чи проектами

Жоден з опитаних вихователів не повідомив, що надає дітям можливість керувати заходами чи проектами «дуже часто». Це свідчить про те, що хоча можливості для лідерства присутні, вони не є регулярною або невід'ємною частиною освітньої рутини для дітей. Відсутність таких можливостей може обмежувати послідовність і глибину розвитку лідерських навичок у дітей.

Чверть вихователів (25,0%) зазначили, що вони «часто» надають дітям можливість керувати заходами чи проектами. Ці педагоги визнають важливість лідерських ролей і докладають свідомих зусиль, щоб включити їх у свою педагогічну практику. Однак той факт, що така відповідь не є більшістю, означає, що такий підхід не є поширеним.

Найпоширенішою відповіддю (37,5% вихователів) було те, що вони «іноді» дають дітям можливість керувати діяльністю або проектами. Така відповідь свідчить про спорадичний підхід, коли можливості лідерства можуть залежати від конкретних обставин або характеру діяльності, що проводиться. Така непослідовність може означати, що деякі діти не мають регулярної практики лідерства.

Аналогічно, 37,5% вихователів заявили, що вони «рідко» дають дітям можливість керувати заходами або проектами. Така значна частка вказує на те, що лідерські ролі не є пріоритетом у навчальних стратегіях цих педагогів. Діти в цих групах можуть отримати обмежений досвід лідерства, що може перешкоджати їхньому загальному лідерському розвитку.

Жоден педагог не відповів, що ніколи не надавав можливості для лідерства, що свідчить про те, що існує принаймні певне визнання важливості лідерських ролей в освітньому процесі, навіть якщо ці можливості надаються нечасто.

Отримані дані показують, що хоча деякі вихователі визнають важливість лідерських можливостей, існує значна різниця в тому, як часто ці можливості надаються. Оскільки 75,0% вихователів надають такі можливості лише «іноді» або «рідко», стає очевидним, що лідерські ролі не є постійною частиною дошкільного досвіду для багатьох дітей. Така непослідовність може вплинути на ефективність розвитку лідерських якостей, оскільки діти можуть не мати можливості регулярно виконувати ролі, які сприяють розвитку таких навичок, як прийняття рішень, відповідальність та управління командою. Відсутність відповідей «дуже часто» також свідчить про те, що навіть ті, хто цінує лідерські можливості, можливо, не інтегрують їх повною мірою у свою повсякденну практику.

Оцінка ролі емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку наведена на рис. 2.9.

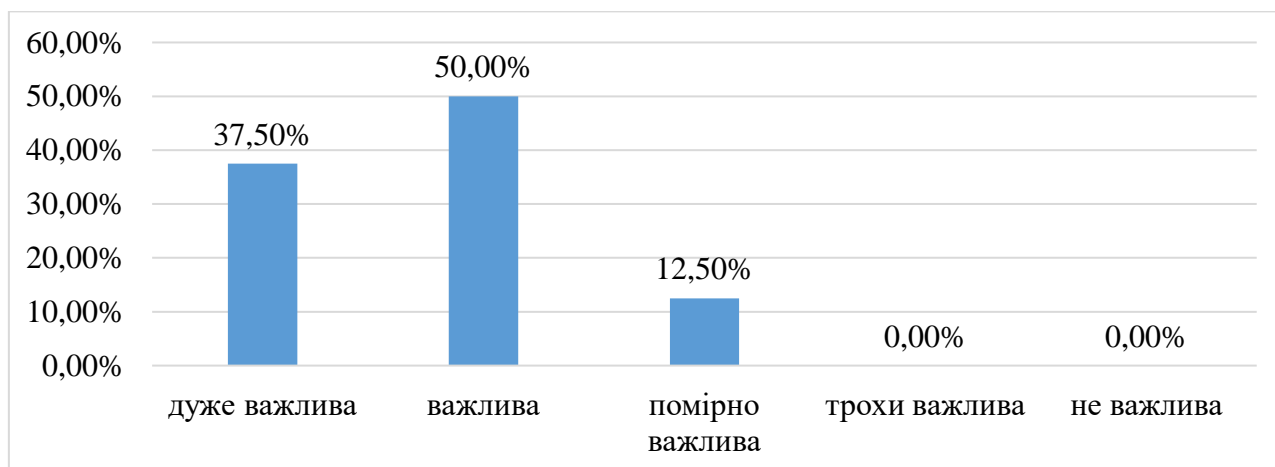

Рис. 2.9. Важливість емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку

Значна частина вихователів (37,5%) вважають емоційний інтелект «дуже важливим» для розвитку лідерських навичок у дітей старшого дошкільного віку. Така точка зору свідчить про глибоке визнання ролі, яку розуміння та

управління емоціями, як власними, так і чужими, відіграє в ефективному лідерстві. Ці педагоги вважають, що емоційний інтелект має вирішальне значення для розвитку таких навичок, як емпатія, комунікація та вирішення конфліктів, які є важливими для лідерства.

Половина освітян (50,0%) вважають емоційний інтелект «важливим» для розвитку лідерських навичок. Ця точка зору більшості вказує на те, що хоча емоційний інтелект не може розглядатися як єдиний найбільш важливий фактор, він все ж вважається ключовим компонентом у розвитку лідерських здібностей. Вихователі, які дотримуються такої думки, інтегрують емоційний інтелект у свою педагогічну практику, але можуть також наголошувати на інших факторах розвитку лідерських якостей.

Менша частина вихователів (12,5%) вважають емоційний інтелект «помірно важливим». Така відповідь свідчить про те, що хоча емоційний інтелект визнається корисним, він може не розглядатися як центральний фактор у розвитку лідерських навичок. Ці педагоги можуть надавати пріоритет іншим аспектам лідерства або мати більш збалансований погляд на різні фактори, що впливають на нього.

Жоден з вихователів не вважає емоційний інтелект «трохи важливим» або «неважливим». Таке загальне визнання певного рівня важливості свідчить про консенсус щодо того, що емоційний інтелект сприяє розвитку лідерських якостей, навіть якщо ступінь важливості варіюється.

Результати демонструють сильний консенсус серед опитаних вихователів щодо важливості емоційного інтелекту для розвитку лідерських якостей. Оскільки 87,5% педагогів оцінили його як «дуже важливий» або «важливий», існує чітке визнання його ролі у формуванні лідерських навичок. Емоційний інтелект, який охоплює такі навички, як емпатія, самосвідомість та емоційна регуляція, широко визнаний як вирішальний компонент, що допомагає дітям розвивати ефективні лідерські якості. Той факт, що жоден вихователь не вважає емоційний інтелект «трохи важливим» або «неважливим», свідчить про широку згоду щодо його цінності. Це відповідає сучасному розумінню лідерства, яке

підкреслює важливість міжособистісних навичок та емоційної обізнаності для ефективного лідерства.

На рис. 2.10 наведено оцінку сприятливості дошкільного середовища для розвитку лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку, на думку опитаних вихователів.

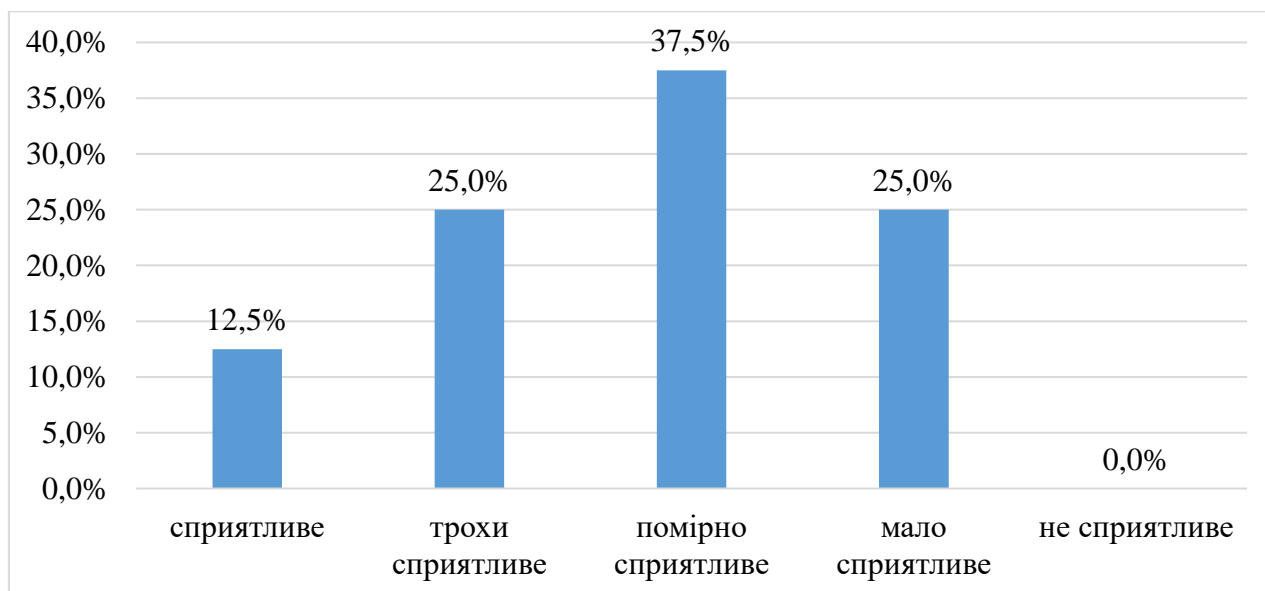

Рис. 2.10. Сприятливість дошкільного середовища для розвитку лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку

Лише 12,5% вихователів вважають середовище дошкільного навчального закладу «сприятливим» для розвитку лідерського потенціалу. Цей невеликий відсоток свідчить про те, що хоча деякі педагоги вважають, що середовище підтримує розвиток лідерства, ця думка не є домінуючою в групі, тобто незважаючи на певні позитивні аспекти, існує значний простір для вдосконалення.

Чверть вихователів (25,0%) вважають середовище «дещо сприятливим». Наведена відповідь відображає помірний рівень підтримки, вказуючи на те, що не дивлячись на те, що середовище може пропонувати певні можливості для розвитку лідерських якостей, воно не є повністю ефективним або послідовним у цьому питанні.

Найбільша група респондентів (37,5%) сприймає середовище як «помірно сприятливе». Це свідчить про те, що середовище забезпечує певний рівень підтримки та ресурсів для розвитку лідерства, але все ще можуть існувати

обмеження або сфери, які потребують покращення. Ця оцінка відображає збалансовану перспективу, визнаючи як позитивні, так і негативні аспекти середовища.

Ще 25,0% вихователів вважають середовище «дещо несприятливим». Вказане виступає свідченням того, що значна частина освітян вважає, що в нинішньому середовищі існують значні обмеження або виклики, які перешкоджають розвитку лідерських навичок. Така точка зору свідчить про те, що певні фактори можуть скоріше гальмувати, ніж підтримувати розвиток лідерських якостей.

Жоден педагог не оцінив середовище як «несприятливе», тобто незважаючи на те, що можуть існувати значні проблеми, жоден з респондентів не вважає, що середовище є повністю несприятливим для розвитку лідерських якостей.

Результати свідчать про неоднозначну, але загалом обережну оцінку ефективності середовища дошкільного навчального закладу у розвитку лідерського потенціалу. Більшість вихователів (62,5%) вважають середовище «помірно сприятливим» або «незначно сприятливим», що свідчить про те, що, незважаючи на певну підтримку розвитку лідерських якостей, існують сфери, які потребують вдосконалення. Той факт, що 25,0% освітян вважають середовище «дещо несприятливим», вказує на значне занепокоєння щодо поточних умов та їхнього впливу на розвиток лідерства. Це свідчить про те, що середовище може мати обмеження або бар'єри, які необхідно усунути для підвищення його ефективності.

Розподіл відповідей опитаних вихователів ЗДО, щодо сфери, що потребує більшої уваги для покращення розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку, наведено на рис. 2.11.

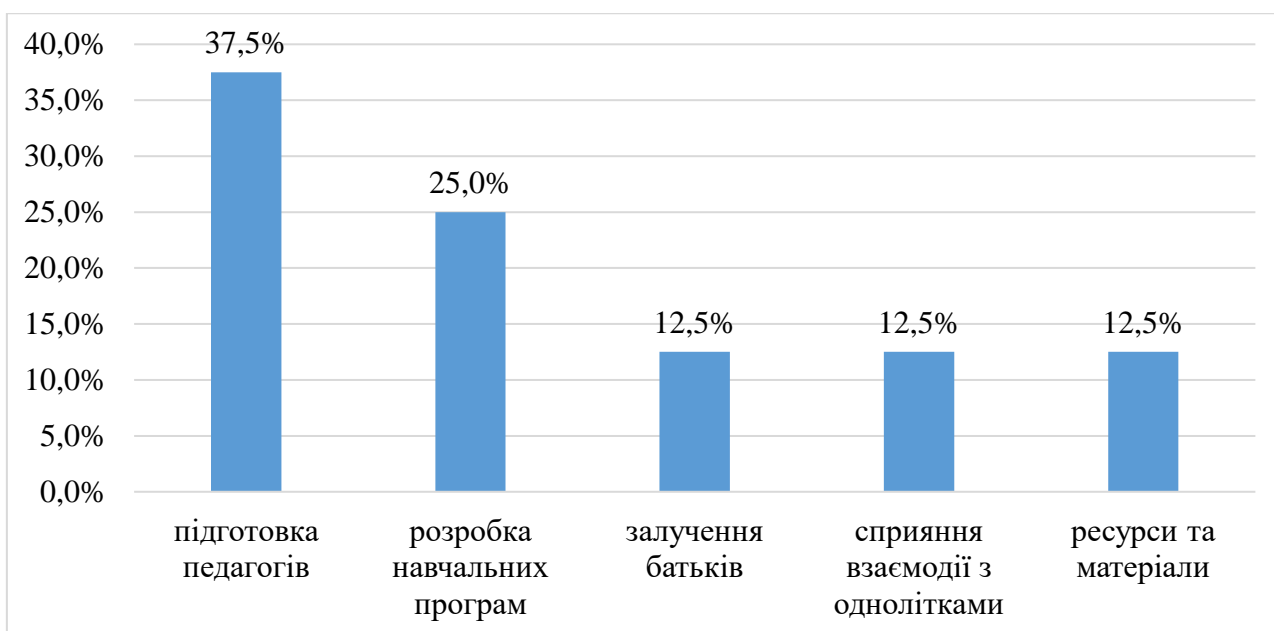

Рис. 2.11. Сфера, що на думку опитаних вихователів ЗДО, потребує більшої уваги для покращення розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку

Найбільша частка освітян (37,5%) вважають, що підготовка вихователів є сферою, яка потребує найбільшої уваги. Це свідчить про широкий консенсус щодо того, що вдосконалення навичок, знань і методів роботи освітян має вирішальне значення для покращення розвитку лідерських якостей. Ефективні навчальні програми можуть включати стратегії виховання лідерства, розуміння етапів розвитку дітей та застосування принципів лідерства у повсякденній діяльності.

Розробку навчальних програм 25,0% вихователів назвали важливою сферою, що потребує уваги. Це свідчить про те, що чинні навчальні програми можуть не повною мірою враховувати або інтегрувати розвиток лідерських навичок. Оновлення та розробка навчальних програм з метою включення в них заходів та результатів навчання, орієнтованих на розвиток лідерських якостей, могли б краще сприяти розвитку лідерських якостей у дітей.

Лише 12,5% педагогів вказують на залучення батьків як на критично важливу сферу для вдосконалення, тобто хоча залучення батьків визнається важливим, воно не розглядається як першочергове завдання. Однак посилення

участі батьків у заходах з розвитку лідерських якостей та підтримка лідерських навичок дітей вдома можуть бути корисними.

Сприяння взаємодії з однолітками також згадується 12,5% респондентів. Вказане відображає розуміння того, що взаємодія з однолітками є важливою для розвитку лідерських якостей, але вона не розглядається як головний пріоритет порівняно з іншими сферами. Збільшення можливостей для структурованої взаємодії з колегами та спільних проєктів може сприяти розвитку лідерських навичок.

Ресурси та матеріали визначені 12,5% вихователів як такі, що потребують більшої уваги. Зазначене вказує на те, що поточна доступність ресурсів і матеріалів для лідерської діяльності може бути недостатньою. Інвестиції в якісні матеріали та ресурси можуть сприяти більш ефективній та цікавій лідерській діяльності.

Результати дослідження свідчать, що підготовка педагогів вважається найбільш важливою сферою для покращення розвитку лідерських якостей у дітей дошкільного віку. Цей акцент підкреслює важливість забезпечення педагогів необхідними навичками та знаннями для ефективного виховання лідерських якостей у дітей передшкільного віку. Розробка навчальних програм є другою найважливішою сферою, що підкреслює потребу в оновленні навчальних програм з метою включення до них завдань і заходів з розвитку лідерських якостей. Інші сфери, зокрема залучення батьків, сприяння взаємодії з однолітками, ресурси та матеріали, визнаються, але вважаються менш нагальними порівняно з підготовкою вихователів та розробкою навчальних програм.

Однак, вирішення цих питань може позитивно вплинути на загальну ефективність програм розвитку лідерських якостей.

На основі анкетування вихователів і спостереження за дітьми у різних ігрових і діяльнісних ситуаціях, спрямованих на виявлення лідерської поведінки, охарактеризуємо рівні розвитку лідерського потенціалу дітей

старшого дошкільного віку у ЗДО за допомогою окреслених критеріїв (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Рівні розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО

Критерій	Рівень					
	творчий		адаптивний		елементарний	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
особистісний	12	42,9%	10	35,7%	6	21,4%
креативно-діяльнісний	8	28,6%	16	57,1%	4	14,3%
комунікативний	10	35,7%	13	46,4%	5	17,9%
соціальний	9	32,1%	13	46,4%	6	21,4%

Особистісний критерій фокусується на інтелектуальних здібностях дитини, ініціативності, впевненості в собі, балансі між особистими та суспільно значущими мотивами. Творчий рівень мають 42,9% учасників дослідження. Діти цього рівня демонструють розвинені інтелектуальні здібності, широкий світогляд та послідовну ініціативність. Вони мають розвинене почуття відповідальності, мотивовані соціально значущими цілями, демонструють здатність критично оцінювати свої вчинки та поведінку. Адаптивний рівень продемонстрували 35,7% дошкільників. Ці діти іноді виявляють інтелектуальні здібності та впевненість у собі. Їх мотивація збалансована між особистими та соціальними цілями, але їм бракує послідовності в самооцінці та критичного мислення. Діти на початковому рівні (21,4%) демонструють обмежені інтелектуальні здібності, їм бракує впевненості в собі, і вони зосереджуються переважно на особистих інтересах. Вони мають труднощі з самооцінкою і часто вагаються щодо вирішення проблем.

За креативно-дільнісним критерієм оцінюється мотивація дітей до успіху, здатність приймати рішення та навички творчого вирішення проблем. Діти на творчому рівні (28,6%) мають високу мотивацію, ставлять реалістичні цілі та ефективно генерують і реалізують творчі ідеї. Вони проявляють стійкість, ентузіазм і часто впливають на однолітків своїми знаннями та діями. Адаптивний рівень виявлено у 57,1% вихованців ЗДО. Ці діти демонструють помірну мотивацію та ситуативну креативність. Їхні рішення не завжди послідовні, і хоча вони можуть генерувати ідеї, їм часто бракує ініціативи для їхньої повної реалізації. Діти на початковому рівні (14,3%) майже не демонструють мотивації до успіху, мають труднощі з прийняттям рішень і покладаються на стандартні рішення. Їм бракує впевненості у своїх творчих здібностях, і вони часто не можуть виконати завдання.

Комунікативний критерій оцінює комунікативні навички дітей, їхню здатність висловлювати та відстоювати свої ідеї, а також здатність керувати емоціями та соціальною взаємодією. Діти на творчому рівні (35,7%) мають широке коло спілкування, яке постійно розширюється, ефективно висловлюють свої думки та добре керують емоціями. Вони переконливі, чітко висловлюють свої думки та вміють орієнтуватися в стресових ситуаціях. Адаптивний рівень демонструють 46,4% дошкільників. Такі діти підтримують стабільні соціальні стосунки і можуть ефективно спілкуватися, але можуть мати труднощі з наведенням сильних аргументів або послідовним управлінням емоціями. Діти на початковому рівні (17,9%) мають вузьке коло спілкування, труднощі у висловлюванні своїх думок і обмежений емоційний контроль. Останнідоволі часто уникають соціальної взаємодії, а також й борються в конфліктних ситуаціях.

Соціальний критерій вимірює участь дітей у груповій діяльності, їхню готовність співпрацювати з іншими та здатність інтегрувати особисті та групові інтереси. Творчий рівень виявлено у 32,1% учасників дослідження. Діти на цьому рівні активно беруть участь у групових заходах, охоче сприймають нові ідеї та вміють співпрацювати з однолітками. Вони ефективно балансують свої

інтереси з інтересами інших і отримують задоволення від колективних досягнень. Адаптивний рівень характерний для 46,4% старших дошкільників. Ці діти беруть участь у групових заходах, керуючись ситуативним інтересом. Вони можуть співпрацювати і керувати груповими завданнями, але не можуть послідовно узгоджувати свої особисті інтереси з інтересами інших. Початковий рівень показали 21,4% дітей, які майже не виявляють інтересу до групової діяльності, уникають нових ідей і не схильні до співпраці. Вони зосереджуються переважно на особистих інтересах і не вміють ефективно працювати з однолітками.

Таким чином, аналіз показує, що значна частина дітей старшого дошкільного віку в ЗДО демонструє лідерський потенціал на адаптивному рівні за всіма критеріями. У той час як творчий рівень має також значна кількість дошкільників, особливо за особистісним та комунікативним критерієм, значна кількість дітей залишається на елементарному рівні, особливо в креативно-діяльнісному та соціальному критеріях. Вказане свідчить про те, що хоча дошкільне середовище сприяє розвитку лідерського потенціалу, існують сфери, де додаткова підтримка та цілеспрямовані втручання можуть допомогти підняти більше дітей на творчий рівень розвитку лідерських якостей.

2.3. Методичні рекомендації з формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО

На основі проведеного аналізу ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО, вважаємо доцільним запропонувати методичні рекомендації щодо вдосконалення формування лідерського потенціалу у дошкільників.

Основними рекомендаціями можуть бути наступні:

- 1) інтеграція концепцій лідерства у щоденні заняття;
- 2) урізноманітнення вивчення лідерських якостей;
- 3) створення спеціальних лідерських ролей;
- 4) сприяння співпраці через спільне навчання;

- 5) впровадження історій на тему лідерства та сюжетно-рольові ігри;
- 6) проведення семінарів з розвитку лідерства для вихователів;
- 7) заохочення самоаналізу та постановки цілей.

Охарактеризуємо детальніше окреслені рекомендації.

Опитування показало, що хоча багато педагогів впроваджують лідерські вправи, є можливість збільшити їхню частоту. З метою максимізувати вплив розвитку лідерства, рекомендується інтегрувати концепції та вправи з лідерства у щоденні заняття та розпорядок дня дітей дошкільного віку. Лідерські навички, такі як впевненість, комунікація та співпраця, можуть бути органічно вплетені в різні предмети та види діяльності протягом дня. Такий послідовний вплив створить міцний фундамент для їхнього лідерського потенціалу, що зароджується.

Опитування підкреслює важливість надання дітям можливості брати на себе лідерські ролі в групі. Рекомендується створювати спеціальні лідерські посади або доручати дітям конкретні завдання, які дають їм змогу керувати та приймати рішення. Такий практичний досвід підвищить їхню впевненість у собі та забезпечить реальне розуміння лідерських обов'язків. На додаток до впевненості, комунікації та емпатії, рекомендуємо зробити сильний акцент на креативності, критичному мисленні та навичках розв'язання проблем. Залучення дітей до виконання відкритих завдань і заохочення їх до пошуку унікальних рішень розвиває їхню здатність творчо мислити та адаптуватися до різних ситуацій.

Надання дітям спеціальних лідерських ролей у дошкільному навчальному закладі дає їм змогу відчутно зрозуміти, що таке лідерство. Рекомендується створити відповідні до віку посади, такі як «лідер групи» або «капітан проекту». Ці ролі дають дітям можливість проявляти ініціативу, приймати рішення і підтримувати своїх однолітків. Завдяки такому досвіду вони розвивають почуття відповідальності та набувають практичних навичок лідерства. Співпраця та робота в групах є потужними інструментами для розвитку лідерських якостей. Педагогам рекомендується цілеспрямовано

розробляти спільні навчальні заходи / проекти, які заохочують дітей працювати разом, ділитися ідеями та підтримувати один одного для досягнення спільної мети. Завдяки груповим проектам, вправам на згуртування колективу та спільному вирішенню проблем діти дізнаються про цінність командної роботи, компромісів та використання індивідуальних сильних сторін. Цей досвід сприяє розвитку їхньої здатності ефективно вести за собою і слідувати за іншими.

Оповідання історій та сюжетно-рольові ігри пропонують цікаві способи для дітей дослідити теми лідерства. Рекомендується включати історії про різних лідерів або персонажів, які стикаються з лідерськими викликами. Крім того, створення сценаріїв рольових ігор на тему лідерства дозволяє дітям втілювати різні ролі, розвиваючи їхню емпатію, соціальні навички, а також емоційний інтелект.

Потрібно розглянути можливість проведення спеціальних семінарів та тренінгів з розвитку лідерства, які б проводили експерти з лідерства для дітей старшого віку або запрошували запрошених спікерів, які мають досвід у сфері лідерства. Такі семінари можна пропонувати періодично як доповнення до звичайної навчальної програми. Вони забезпечують інтенсивну підготовку з лідерства, дозволяючи дітям глибше зануритися в конкретні теми лідерства та цілеспрямовано набути нових навичок. Важливо заохочувати культуру взаємного навчання, коли досвідчені вихователі наставляють інших, ділячись ефективними методами розвитку лідерських навичок у дітей. Необхідно впровадити систему, за якої вихователі можуть спостерігати за уроками один одного та надавати конструктивний зворотний зв'язок щодо лідерської діяльності та підходів. Розвиток у дітей навичок самосвідомості та самооцінки підвищує їхній лідерський потенціал. Рекомендується включати рефлексивні вправи, такі як ведення щоденників чи дискусії, які запрошують дітей поміркувати про свої сильні та слабкі сторони, а також про свій лідерський досвід. Цей процес допомагає їм ставити цілі, адаптувати свої підходи та розвивати мислення зростання, що є важливим для ефективного лідерства.

Задля того, щоб поглибити самосвідомість дітей та їхній лідерський потенціал, педагогам рекомендується включати в навчальний процес вправи на рефлексію та інструменти самооцінки. Щоденники, дискусії чи опитування можуть допомогти дітям проаналізувати свої сильні та слабкі сторони, а також сфери, які потребують вдосконалення щодо лідерських навичок. Цей рефлексивний процес допомагає їм ставити цілі, адаптувати свої підходи та розвивати мислення зростання, що є важливим для ефективного лідерства.

Для ефективного формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО потрібно створити сприятливе навчальне середовище. Вихователі повинні використовувати позитивне підкріплення, щоб заохочувати і винагороджувати лідерську поведінку. Важливо відзначати, коли діти проявляють ініціативу, допомагають іншим або демонструють навички вирішення проблем. Можна створити у класі «куточок лідерства», де діти зможуть демонструвати свої досягнення в лідерській діяльності. Це можуть бути фотографії, сертифікати або історії лідерських успіхів. Необхідно створити середовище, в якому діти будуть почуватись в безпеці, ризикуючи і пробуючи себе в нових ролях. Вихователі повинні заохочувати дошкільників виходити із зони комфорту, а також надавати підтримку, коли останні стикаються з труднощами.

Важливо покращувати ресурси та матеріали для розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. Потрібно інвестувати в книжки, ігри та матеріали, які пропагують концепції лідерства, наприклад, ігри на прийняття рішень, набори для кооперативних ігор та історії на тему лідерства. Вихователі можуть створити набори лідерських вправ, що містять усі необхідні матеріали та інструкції для структурованих вправ з розвитку лідерських якостей і використовувати для конкретних уроків чи заходів. Потрібно використовувати інтерактивні медіа, такі як навчальні відео та додатки, які фокусуються на лідерських навичках та емоційному інтелекті, пропонуючи дітям цікавий спосіб навчання.

Розвиток лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхньої ранньої освіти. За допомогою ретельно підібраних ігор та вправ можна розвивати їхні лідерські якості, виховуючи впевненість, креативність та почуття відповідальності. З цією метою можна використовувати цікаві завдання, а також вправи, спрямовані на розвиток лідерських якостей.

Гра «Капітанський виклик» має на меті сприяти розвитку навичок командної роботи, вирішення проблем та прийняття рішень. Інструкція: вихователь розділяє дітей на невеликі групи і призначає в кожній групі «капітана». Створюється смуга перешкод або серію завдань, наприклад, побудувати вежу з блоків або пройти лабіринт. Капітани даватимуть вказівки та інструкції членам своєї команди для подолання викликів. Гра заохочує співпрацю та творче мислення дошкільників, оскільки вони працюють разом, щоб досягти успіху.

«Лідери сторітелінгу» – розвиває навички комунікації, креативності та розповідання історій. Інструкція: вихователь просить дітей стати в коло і вибрати тему або початкове речення для розповіді. Кожна дитина по черзі доповнює історію, спираючись на попереднє речення. Вихователь заохочує дошкільників використовувати свою уяву, включати теми лідерства і розвивати сюжет разом. Ця вправа розвиває креативність, навички публічних виступів і вміння розвивати ідеї один одного.

«Помічники громади» – мета: розповісти про різні лідерські ролі в громаді. Інструкція: вихователь пояснює дітям поняття «помічники громади» та їхні лідерські ролі, наприклад, пожежники, вихователі, лікарі, поліцейські. Залучає дітей до обговорення обов'язків і впливу цих лідерів. Призначає кожній дитині роль помічника в громаді і заохочує їх розігрувати сценарії, приймати рішення і розв'язувати проблеми в рамках призначених ролей.

«Будівництво пригод» – розвиває творчість, співпрацю та навички вирішення проблем через будівельну гру. Інструкція: вихователь надає дітям різноманітні будівельні матеріали, такі як блоки, конструктор Лего або

картонні коробки. Пропонує дошкільникам попрацювати в команді над створенням унікальної споруди, наприклад, замку або мосту. Просить їх розподілити ролі лідерів у команді, наприклад, керівника проекту або головного дизайнера. Завдяки цій вправі діти розвиватимуть творчість, командну роботу і вміння планувати та реалізовувати спільне бачення.

«Дослідники природи» – мета: розвивати лідерські навички через дослідження на свіжому повітрі та екологічну обізнаність. Інструкція: вихователь організовує прогулянку дітей на природу і заохочує їх спостерігати і цінувати природне середовище. Розподіляє лідерські ролі, наприклад, «Екскурсоведа» або «Еколідера», доручивши їм визначати рослини, тварин і екологічні поняття. Під час прогулянок сприяє обговоренню екологічної відповідальності та важливості лідерства у збереженні природи.

«Суд у групі» – навчає вирішувати конфлікти, приймати рішення та етичному лідерству. Інструкція: вихователь створює у класі імітацію судового засідання для вирішення незначних суперечок або конфліктів між однолітками. Розподіляє між дітьми ролі суддів, адвокатів і свідків, заохочуючи їх до рольової гри та прийняття етичних рішень. Завдяки цій вправі діти розвиватимуть критичне мислення, емпатію та розуміння справедливості.

«Лідери у пошуках скарбів» – сприяє розвитку лідерських якостей, вирішенню проблем і виконанню інструкцій. Інструкція: вихователь організовує полювання за скарбами з підказками, що ведуть до захищеного призу. Потрібно розділити дітей на команди і призначити лідера в кожній команді. Лідери отримують карту або набір інструкцій, за якими вони будуть вести свою команду під час полювання. Вихователь заохочує співпрацю, критичне мислення, а також ефективну комунікацію під час спільної роботи над пошуком скарбу.

«Лідер дня» – мета: заохочувати до відповідальності та прийняття рішень. Інструкція: кожного дня одну дитину обирають «Лідером дня». Ця дитина приймає певні рішення для групи, наприклад, обирає історію для казки, веде гру або визначає порядок занять. Ця роль змінюється щодня, що дає можливість

кожній дитині бути лідером. Діти практикують лідерство, приймаючи рішення і керуючи своїми однолітками.

«Дерево прийняття рішень» – мета: заохочувати до самостійного мислення та прийняття рішень. Інструкція: вихователь пропонує сценарій з кількома можливими варіантами розвитку подій (наприклад, планування вечірки). Ведучий-дитина відповідає за прийняття ключових рішень за участю групи для досягнення кінцевої мети. Це допоможе розвивати навички прийняття рішень та підкреслює важливість лідерства в управлінні групою.

Головоломки для згуртування колективу – мета: сприяти командній роботі та спільному вирішенню проблем. Інструкція: дітям дається головоломка або будівельне завдання, яке вони повинні виконати в команді. «Лідер» цього дня керує групою, розподіляючи ролі або придумуючи стратегії для виконання завдання. В результаті розвиваються лідерські навички, заохочуючи дітей спілкуватися, делегувати повноваження та працювати разом.

Створення групової історії має на меті розвивати творчість, комунікацію та співпрацю. Інструкція: діти разом створюють історію, причому одна дитина починає розповідь, а потім передає її іншій дитині для продовження. Ведучий-вихователь організовує послідовність і допомагає спрямовувати сюжетну лінію. Результат – зміцнення лідерських якостей через творче мислення та управління груповою динамікою.

Навчання за принципом «рівний-рівному» – мета: розвивати впевненість та комунікативні навички. Інструкція: діти по черзі навчають групу чомусь, що вони добре знають, наприклад, пісні, гри або ремеслу. Ведучий керує процесом навчання і стежить за тим, щоб усі були задіяні. Така вправа заохочує до лідерства через навчання та обмін знаннями.

Завдяки вищенаведеним іграм і вправам діти старшого дошкільного віку матимуть можливість взяти на себе роль лідера, приймати рішення, розв'язувати проблеми та співпрацювати з однолітками. Ця діяльність розвиває їхню впевненість, творчість і розуміння концепції лідерства. Регулярно використовуючи ігри, орієнтовані на лідерство, можна ефективно розвивати

їхній лідерський потенціал і спрямовувати їх на шлях до того, щоб стати співчутливими та ефективними лідерами в майбутньому.

Таким чином, можемо узагальнити, що, застосовуючи окреслені методичні рекомендації, такі як інтеграція концепцій лідерства у щоденні заняття; урізноманітнення вивчення лідерських якостей; створення спеціальних лідерських ролей; сприяння співпраці через спільне навчання; впровадження історій на тему лідерства та сюжетно-рольові ігри; проведення семінарів з розвитку лідерства для вихователів; заохочення самоаналізу та постановки цілей, вихователі ЗДО зможуть посилити ефективність формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку. Такі вдосконалення можуть допомогти створити комплексну та цікаву навчальну програму розвитку лідерства, яка сприяє формуванню таких важливих навичок, як впевненість, креативність, співпраця та емпатія. Завдяки поєднанню різноманітних видів діяльності, спеціальних лідерських ролей та рефлексивних практик діти будуть краще підготовлені до прийняття лідерських викликів та позитивного впливу на своїх однолітків і громади. Вказане не лише принесе користь розвитку дітей, проте й сприятиме їхньому майбутньому успіху та позитивному впливу в громаді.

ВИСНОВКИ

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, було досягнуто мету роботи, яка полягала у тому, щоб виконати аналіз ефективності формування лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку у ЗДО та запропонувати методичні рекомендації для вдосконалення процесу формування лідерського потенціалу дошкільників у ЗДО. Підтвердженням вказаного є відповіді на завдання, поставлені на початку роботи:

Розглянуто і узагальнено, що поняття лідерства та розвиток лідерських якостей є широким полем для вивчення як у психологічних, так і в педагогічних дослідженнях. Досліджуючи риси, поведінку та ситуативні фактори, які сприяють ефективному лідерству, психологи надають цінну інформацію про те, що робить людину лідером. Водночас педагогічні дослідження підкреслюють роль освіти у вихованні цих якостей з раннього віку, готуючи людей до лідерства в різних аспектах життя. Перетин цих сфер пропонує цілісний погляд на лідерство як на особистісний і соціальний процес, підкреслюючи важливість раннього і постійного розвитку лідерських якостей.

Вивчено, що лідерські якості є невід'ємною частиною структури особистості дитини старшого дошкільного віку. Коли діти переходять від раннього дитинства до формального шкільного навчання, розвиток незалежності, відповідальності, комунікації, вирішення проблем, емпатії та ініціативи відіграє вирішальну роль у їхньому загальному зростанні. Розуміючи важливість цих якостей та активно розвиваючи їх, педагоги та вихователі можуть допомогти дітям стати впевненими, здібними та співчутливими лідерами як у своєму безпосередньому оточенні, так і в їхніх майбутніх починаннях.

Виявлено, що формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку є багатограним процесом, на який впливають різні фактори, зокрема сім'я, освітнє середовище та взаємодія з однолітками. Виховання лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку спирається на психологію розвитку, педагогічні моделі та конкретні стратегії навчання, які

відповідають когнітивним, соціальним та емоційним етапам розвитку дітей. Розуміючи та підтримуючи унікальні характеристики цього етапу розвитку, педагоги і батьки можуть грати провідну роль у вихованні наступного покоління лідерів. Завдяки цілеспрямованому керівництву та наданню дітям можливостей практикувати лідерство, створюючи сприятливе середовище, яке заохочує ініціативу, співпрацю та рефлексію, педагоги можуть ефективно розвивати лідерський потенціал у дітей дошкільного віку, закладаючи основу для їхнього майбутнього успіху як лідерів.

Практичне дослідження формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку здійснено в умовах Комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №18 Луцької міської ради. Для експерименту було відібрано 28 дітей старшої групи, серед них 13 хлопчиків та 15 дівчаток та 8 вихователів (з різних груп). Для визначення рівнів розвитку лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку застосовано наступні діагностичні методики: метод анкетування за авторською анкетною «Оцінка ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку», а також метод спостереження для нагляду за поведінкою дітей в різних ігрових ситуаціях.

Аналіз показує, що суттєва частина дітей старшого дошкільного віку в ЗДО демонструє лідерський потенціал на адаптивному рівні за всіма критеріями. У той час як творчий рівень має також значна кількість дошкільників, особливо за особистісним та комунікативним критерієм, значна кількість дітей залишається на елементарному рівні, особливо в креативно-дільнісному та соціальному критеріях. Це свідчить про те, що хоча дошкільне середовище сприяє розвитку лідерського потенціалу, існують сфери, де додаткова підтримка та цілеспрямовані втручання можуть допомогти підняти більше дітей на творчий рівень розвитку лідерських якостей.

Отже, застосовуючи окреслені методичні рекомендації, такі як інтеграція концепцій лідерства у щоденні заняття; урізноманітнення вивчення лідерських якостей; створення спеціальних лідерських ролей; сприяння співпраці через

спільне навчання; впровадження історій на тему лідерства та сюжетно-рольові ігри; проведення семінарів з розвитку лідерства для вихователів; заохочення самоаналізу та постановки цілей, вихователі ЗДО зможуть посилити ефективність формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку. Завдяки поєднанню різноманітних видів діяльності, спеціальних лідерських ролей та рефлексивних практик діти будуть краще підготовлені до прийняття лідерських викликів та позитивного впливу на своїх однолітків і громади. Це не лише принесе користь розвитку дітей, але й сприятиме їхньому майбутньому успіху та позитивному впливу в громаді. Постійне оцінювання та адаптація забезпечить актуальність, цікавість та результативність навчальної програми з лідерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* :зб. наук. пр. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2010. Вип. 11 (64). С. 44-51.
2. Алфімов Д. В. Лідерські якості особистості школяра. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 33. С. 446-451. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_33_75 (дата звернення: 01.06.2024).
3. Астахова М., Шевандіна О. Управління формуванням лідерської компетентності педагогічних працівників закладу дошкільної освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія Педагогіка. 2020. №9(17). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/261> (дата звернення: 03.06.2024).
4. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 №33.URL:https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novure_daktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 07.06.2024).
5. Безсонова О. К. Методика і організація дослідження лідерського потенціалу дітей старшого дошкільного віку. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2020. Вип. 55. С. 46-62. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/By_FileId/1365470 (дата звернення: 11.06.2024)
6. Безсонова О.К. Компонентно-структурний аналіз лідерського потенціалу дошкільників. *Молодий вчений*. 2020. №11 (87). С. 79-84. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-18> (дата звернення: 09.06.2024)
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

8. Гармаш С. А., Гашутіна О. Е. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху. *Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності*. 2009. С. 37-44.

9. Гриневич А., Літіченко О. Формування лідерських якостей у дітей дошкільного віку в художньо-творчій діяльності. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 2021. Т.3. С.41-43. URL:

<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/16271/14524>(дата звернення: 12.06.2024)

10. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту. В.О. Огнев'юк; авт.кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна та ін.; наук.ред. Г.В.Беленька. Київ: Київ.ун-т ім.Б. Грінченка. Київ: Київ, ун-т ім.. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

11. Євтухова Т. І. та ін. Корпоративна культура: навчально-методичний посібник / за ред. Т. І. Євтухова, Ю. В. Легенько, О. В. Родіонов, О. В. Родіонов, О. М. Руденко. Київ: ДП «Укртехінформ», 2013. 185 с.

12. Загнітко А. П., Щукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.

13. Іванова В. В. Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 32. С. 78–81.

14. Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. 2013. Вип. 28(2). С. 117–123.

15. Калашнікова Л. В. Сутність лідерства як вищого еволюційного рівня управління. *Наука і освіта*. 2010. №4-5. С. 101-106. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/4_5_2010/23.pdf (дата звернення: 14.06.2024)

16. Королюк С. В. Освітній менеджмент. Навчально-методичний посібник для слухачів дистанційної форми підвищення кваліфікації / упор. С. В. Королюк. Полтава: ПОППО, 2007. 183 с.
17. Літіченко О. Д. Сучасні тенденції розвитку трудового виховання дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. №8.1. С. 76–79.
18. Лугова В. М., Єрмоленко О. А. Напрями розвитку лідерської компетентності керівників українських підприємств. *Проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 64–67.
19. Нестуля С. І., Нестуля О. О. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.). Полтава : ПУЕТ, 2016. 375 с.
20. Оуен Х., Ходжсон В., Газзард Н. Покликання – лідер: Повний посібник з ефективного лідерства. Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2005. 384 с.
21. Павлюк М. Розвиток лідерських якостей дітей дошкільного віку в іграх-театралізаціях. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 22-23 квітня 2021 р.) / за ред. О. А. Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 549-554.
22. Пахарев А. Д. Політичне лідерство: історико-політологічний контекст і сучасне становлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2003. 32 с.
23. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 27 с.
24. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2005. 20 с.

25. Словник економічних термінів / С. П. Калініна, Н. Г. Шпундра, О. В. Бугаєв, Л. Д. Гуменюк, А. В. Середа та ін; за ред. Н. Г. Шпундр. Донецьк: ДонНУ, 2012. 158 с.
26. Словник педагогічних та психологічних термінів до дисциплін: «Педагогіка», «Педагогіка новаторства», «Педагогіка та психологія вищої школи», «Методика виховної роботи та основи педагогічної майстерності», «Педагогічний менеджмент»: для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття освіти пед. спец-тей / укл.: Н. А. Несторук, Л. В. Кокоріна. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 131 с.
27. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.
28. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
29. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / В. М. Глазиріна, Т. М. Десятов, А. І. Кузьмінський, Л. І. Прокопенко; за ред. А. І. Кузьмінського. Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. 112 с.
30. Сопівник Р. В. Теоретичні і методичні засади формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Луганськ : Б. в., 2013. 40 с.
31. Сухенко Я. В. Подолання кризових ситуацій в освітньому середовищі : методичні рекомендації / укладачі Я. В. Сухенко, Н. О. Лук'яненко. Полтава : ПОІППО, 2007. 16 с.
32. Сучасний тлумачний словник української мови / укл. Л. П. Олексієнко, О. Л. Шумейло. Київ: Кобза, 2002. 544 с.
33. Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Педагогічні науки. 2013. № 7. С. 110-115.
34. Тлумачний словник української мови / укл. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків: Синтекс, 2002. 672 с.

35. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ЗДО : монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків. : «Друкарня Мадрид», 2015. 330с.
36. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
37. Школяр М. В. Технологічність процесу політичного лідерства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Львів, 2005. 20 с.
38. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Одеса: Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д.Ушинського, 2005. 190 с.
39. Bennis W. On becoming a leader. N.Y., 1989/1994. URL: https://books.google.com.ua/books/about/On_Becoming_a_Leader.html?id=mydpCKRNpP0C&redir_esc=y (дата звернення: 26.06.2024)
40. Buchanan C. How do I teach a preschooler leadership? quora. 2022. URL: <https://www.quora.com/How-do-I-teach-a-preschooler-leadership> (дата звернення: 28.06.2024)
41. Campos J. A., Aubert A., Guo M., Joanpere M. Improved Leadership Skills and Aptitudes in an Excellence EMBA Program: Creating Synergies With Dialogic Leadership to Achieve Social Impact. Front Psychol. 2020. №11:17. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32082212/> (дата звернення: 30.06.2024)
42. Cattell R. B. The scientofoc analysis of personality. Baltimore: Penguin Books, 1965. 400 p.
43. Leader ship and Children. *Bkc-od-media*. 2024. URL: <https://bkc-od-media.vmhost.psu.edu/documents/TIPS1505.pdf> (дата звернення: 28.07.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для педагогів

Оцінка ефективності формування лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку

Будь ласка, оберіть варіант відповіді, який найкраще відображає ваші погляди чи досвід на кожне запитання. Ваші відповіді допоможуть нам оцінити та вдосконалити підходи до виховання лідерських якостей у дітей дошкільного віку.

1. Як часто ви спостерігаєте, що діти у вашій групі беруть на себе лідерські ролі під час групових заходів?

- а) дуже часто
- б) часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ніколи

2. Наскільки добре, на Вашу думку, чинна навчальна програма сприяє розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку?

- а) дуже добре
- б) добре
- в) помірно
- г) погано
- д) дуже погано

3. Які з наведених нижче лідерських якостей ви найчастіше спостерігаєте у дітей старшого дошкільного віку?

- а) ініціативність
- б) комунікабельність
- в) здатність вирішувати проблеми
- г) робота в команді

д) креативність

4. Як часто ви включаєте у свою виховну діяльність заходи, спрямовані на розвиток лідерських якостей дітей старшого дошкільного віку?

а) щодня

в) щотижня

в) щомісяця

г) рідко

д) ніколи

5. Чи включаєте ви у виховний процес історії або рольові ігри, які підкреслюють теми лідерства?

а) так, часто

б) так, іноді

в) ні, ніколи

6. Який фактор, на Вашу думку, найбільше впливає на розвиток лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку?

а) особистісні якості дитини

б) сімейне оточення

в) взаємодія з однолітками

г) освітня діяльність

д) керівництво вчителя

7. Як ви оцінюєте ефективність групової діяльності (наприклад, проєктів, командних ігор) у розвитку лідерських навичок дітей старшого дошкільного віку?

а) дуже ефективна

б) ефективна

в) помірно ефективна

г) трохи ефективна

д) не ефективна

8. Як часто ви надаєте дітям старшого дошкільного віку можливість керувати заходами чи проєктами?

- а) дуже часто
- б) часто
- в) іноді
- г) рідко
- д) ніколи

9. Як ви оцінюєте роль емоційного інтелекту у розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку?

- а) дуже важлива
- б) важлива
- в) помірно важлива
- г) трохи важлива
- д) не важлива

10. Наскільки сприятливим, на Вашу думку, є дошкільне середовище для розвитку лідерського потенціалу у дітей старшого дошкільного віку?

- а) сприятливе
- б) трохи сприятливе
- в) помірно сприятливе
- г) мало сприятливе
- д) не сприятливе

11. Яка сфера, на Вашу думку, потребує більшої уваги для покращення розвитку лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку?

- а) підготовка педагогів
- б) розробка навчальних програм
- в) залучення батьків
- г) сприяння взаємодії з однолітками
- д) ресурси та матеріали

Дякуємо за участь в опитуванні!

Попчук Наталія Юріївна

Анісімова Ірина Леонідівна

Гурманська Юлія Вікторівна

Хілінська Наталія Станіславівна

Супрунова Олена Олександрівна

Солодуха Юлія Володимирівна

Давидюк Тетяна Іванівна

Луцьк Лілія Федорівна